

ՀՐՈՇԱԿ

“ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԴԱՁՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ” ՕՐԳԱՆ

1906

*"Droschak"*ORGANE
de la Fédération
Révolut. Arménienne.

ԴՐՈՇԱԿ

“ՀԱՅ ՅԵՂԱՓԱԽՈՎԿԱՆ ԴԱՃԱԱԿՑՈՒԹԵԱՆ” ՕՐԳԱՆ

ԴՐՈՇԱԿ**ԿԵՑՑԵ ՍԱՀՄԱՆԱԴԻՒԹԻՐԸ**

Հ. Յ. ԲԻԲԻՐՅԱՆ
Adressée à l'Assemblée
RÉDACTION DU JOURNAL
, Droschak
GENÈVE (Suisse)

Նոր ուկազ—„Կուծում եմ Դուման“: Բօմանօվեան այլասեռած տոհմի փուշ շառաւեղը, վիթխարի իր ունչութեան մէջ և ոչինչ՝ գահական բարձրութեան վրայ, դարձեալ մի անգամ դրժեց իր օգոստափառ խոստումը,—պատուեց հակաեմբերեան մանիֆեստը, սեփական բերանով թքեց իր ստորագրութեան վրայ, դարանամուտ գողի նման փակեց Տաւրիկեան պալատի դուները և եղակի լրբութեամբ „Հայր“ տիտղոսը իր ոճագործ ձակատին դրօշմած՝ կոչ է անում, արքայական կոչ, „Պաւակներին համախմբւել իր շուրջը՝ սրբազն հայրենիքի վերածութեան համար“:

Գահական խաբէութիւն: Ոչ թէ „սրբազն հայրենիքին, այլ „սրբազն խուլիքանութեան“ վերածնութիւն է այդ, որ հովանաւորւած զետերհօֆեան աւազակալուրի արիւնոտ վահանով՝ պիտի փորձի սարսափի մէջ խեղդել Մեծ Յեղափոխութիւնը, արիւն, կրակ և աւեր տարածել բոլոր վայրերում, ուր դեռ կայծում է միտքը, խիզքը, աշխատանքը, ուր դեռ հընչում է յեղափոխութեան շեփորը, միապետութեան թաղման այդ վաղածանօթ ահազանգը:

Մարդակերների վոհմակը, առժամապէս ցրւած իր անմատչելի դիրքերից, բայց վերջերս խրախուսւած արտաքին փոխառութեամբ և ներքին չափաւորներով, ուշքի է գալիս, գլուխ է բարձրացնում: Հնագոյն հնվիզիտորը, զօբեգոնօսցեվ, նորից ոտք կռից նուռովկան՝ պալատը. մայրժագուհին, այդ գարշելի կեղուր մայր անւան, վերստին գրաւեց կորցրած դիրքը. Տրեպօվ, իգնատիեվ, դուրսնօվու, Ստոլիպին մարդագաղմաները ժպիտով շտկեցին կորցրած մէջքերը, և շրջապատւած անձնւերների զօրախմբով՝ ստեղծագործեցին յուլիսեան մանիֆեստը, մի մարտահրաւելը բանական Խուսաստանին, սպառնալիք ոչ միայն բաղցրախոս Դումային, այլ և նրանց, որոնք խօսքի հետ ուումք ճառերի տակը՝ դաշյուն...

Այդ անարդ մանիֆեստը՝ սարսափի, երկչոսութեան և բարցած մաքի յուսահատական կոչ է, մէկը այն ամօթալի պաշտօնագրերից, որոնք դարեր ու դարեր

պիտի կազմեն սլավ միապետութեան անջնջելի նախատինքը: Եւ նրա անանուն ու ծիրանակիր հեղինակները, խելագար երկիւղից, յիմարցած իշխանութեան կորուստից, տգէտ պատմութեան մէջ, կորցրացած ու գլխակորոյն՝ անկարող են նախատեսնելու, որ յուլիսան պետական հարւածը՝ ազդակն է հանուր ցնցման, աղօթւրը ժողովրդական անծայր ատելութեան, որը այսօր չէ վաղը պիտի պահանջի, իբրև գրաւական և հատուցումն, Գահակալի գլուխը, Զմեռային պալատի աւերումը և կորուստը ոճիրի բոլոր հեղինակների, մինիստր թէ գեներալ, թագուհի թէ թիկնապահ... Վաղամեսոյիկ Դուման յեղափոխութեան նցանն էր Անդլուխ նիկոլայ այդ չըմբռնեց: Տաւրիկեան պալատի օրինագծերը՝ պատւանդանը խաղաղ բեֆօրմերի: Հազարագլխեան կամարիլլան այդ չը հասկացաւ: Եւ ահա 70 օր շարունակ՝ ի լուր աշխարհի տանչած ժողովրդին հանգ սուսութիւն և համբերութիւն քարոզող կաճառը, հիսամթափւած փողբիկ աստծու՝ ստոր խաբէութիւններից, վիրաւոր ցարական մտրակից, որ ուշ անունն է կրում, ցնցւեց, յեղափոխւց, և հպարտ ֆինլանդիայի գերկը ապաստանած՝ հնէցցրեց իր պատգամաւորական կոչը:

«Քաղաքացին եր Պատի կանգնեցէք՝ պաշտպանելու ձեր իրաւունքները... կառավարութիւնը իրաւունք ունի, առանց ժողովրդական ներկայացուցիչների համաձայնութեան, հարկ հաւաքը և ժողովրդին զինչել հառաջարձրական, հարկ հաւաքը և ժողովրդին զինչել հառաջարձրական կանչել հետևաբար ոչ գրամ և ո՞չ զինւոր... կոպէկ մի տակը գահին, և ո՞չ ել զինւոր բանակին: Հաստատուն եղէր ձեր մերժման մէջ: Ոչ մի ցից չէ կարող գիմանալ ժողովրդի միաբան և անրնկճեւմի կամքին»:

Մարտական խօսքեր են դրանք, արտասանւած երեկեան չափաւութեան կանչել հետևաբար ոչ գրամ և ո՞չ զինւոր... կոպէկ մի տակը գահին, և ո՞չ ել զինւոր բանակին: Հաստատուն եղէր մերժման մէջ: Ոչ մի ցից չէ կարող գիմանալ ժողովրդի միաբան և անրնկճեւմի կամքին»:

Այլ ևս ոչ մի հաւատ, ոչ մի զիջումն, ոչ մի ուղերձ: Կորիւ յանուն ազատութեան, ազատամարտ՝ յանուն ժողովութիւնների: Ժողովրդական կամք՝ միապետի կամքի փոխարէն—ահա միակ գրաւականը, պահանգութեան միակ յենարանը:

Դուման մեռաւ, կեցցէ ժողովուրդը: Դուման մեռաւ, կեցցէ սահմանադիրը:

ՆԱԽԱՏԻՆՔ ԵՒՐՈՊԱՅԻՆ

Խորագգաց յարգանքով է, որ հրատարակում ենք „Դրօշակի” մէջ էլի զէ ը էլի և ի այս պահնչելի տողերը, նկրուած մեր տառապահքին և մեր դատին: Դա ֆրանսերէն անտի ձեւ ա ա գ ի հարազատ թարգմանութիւնն է, որ պատեհ ենք համարում ի լրց ընծայել՝ հռչակաւոր աշխարհագրի մահւան առաջին տարեդարձի առիթով:

Աշխարհի վրայ կայ արգեօք մի վայր, որու ամութը կարենայ մեզ աւելի յուզել քան «Հայաստամ» ամութը:

Մտածող մարդկութիւնը միշտ պիտի պահէ հայաստամի համար իթքաբուխ յարգանքի զգացումը, որ ասիական հմութիւնը մեզ կտակած է: Մեր ոգիիմ աչքերու առջև միշտ պիտի ցցի Մասիսի, մեր պատմական և աւամդակամ Արարատի, գերապանն և այթքան հրաշալիօրէն կանոնաւոր պատկերը: Անշուշտ հիմ հրաշքերու սնապաշտութիւնը շնչւած է և ամոր գագաթին փալվլող սպիտակութեամբ վրայ այլևս չեթ փմտոեր սկըրակ կտորմերը ժապանիմ, ուր իր թէ մեր նախահայրերը ապաստանած են: Բայց խորիտամշամները այսուհետև ամօգուտ են, որովհետև բնագէտերու, ազգագիրմերու, պատմագիրմերու գիտութիւնը մեզ կ'ըսէ թէ չայկական բմաշխարհը որքա՞ն կարեոր եղած է բոյսերու, կեմպաթիմերու և ժողովուրդմերու ցրուսմին մէջ: Այդ վայրը՝ գերազանցօրէն հասարակաց հայրենիքն է, կամխագոյմը մեր մասնաւոր հայրենիքելու: —Ֆրամսացիմեր, անզլացիմեր, գերմաններ և խոալացիմեր, բոլորս զեռ կ'երազենք տեսմել այդտեղ՝ վերին Ասիոյ մէջ՝ երեսը կովկասիմ դարձուցած այս Յեփրական վայրը, որ նախիթմերու օրորանը եղաւ:

Սակայն ժառանգական փառքը միշտ բախտաւորութեամ հետ չընկերանար, նորագոյն բոլոր ժողովուրդմերու մէջ կայ մէկը, որ լժբախտութեամբ գերազանցէ հայ ժողովուրդը: Քաղաքական երեք տարբեր հատուածների բաժնեւած, ոչ մի տեղ ամոնք չեն նկատիր իրենց տան մէջ: Ամէն տեղ օտարի մօտ կը բմակին և քանի անգամներ այդ օտարը եղած է նոյնպէս և իր հարստահարող ու թշնամին:

Ե՞րբ ուրեմն «ազգերու համաձայնութիւն» կոչւածը պիտի կրայ մոռացմել տալ թագակիր դահիճներու նկատմամբ ումեցած իր ստորութիւնը, իր վատութիւնը: Մեր վրայ ծամբացող բոլոր ստորացումներէն չկայ մէկը, որ աւելի ծամբ լլլար, աւելի դժւարակիր: Եւ իրենց միամտութեամ մէջ՝ լժբախտ հայերը զեռ մեզի պատիւը կ'ըսնեն իւրեմց ծայթի դէպի մեզ բարձրացմելու, մեզ՝ դաւանամներուս, վախկուտներուս և կեղծաւորներուս, որ մի քանի ամէկոտ բառերով զամոնք կ'ուղարկենք տիրուչը մը կարեկութեթէն միւս տիրուչը զթքման թարգմանութիւնները, մինչդեռ նոյն երկիրը մուտք ունին եւրոպական և ուռական ամեն տեսակ թերթեր...

„ԴՐՈՇԱԿԻ“ ԱՐԳԵԼՈՒՄԸ ՊԱՐՍԿԱՍԱՆՈՒՄ

Վերջին բոպէին տեղեկութիւն ստացանք, որ Դրօշակի մուտքը արգելւած է ամբողջ Պարսկաստանում: Ահա պաշտօնական կարգադրութեան հարազատ պատճենը.

ՓՕՍՏԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Յուլիսի, 1906

Յ 319
Թ է չ ր Ա ն

Փօստերի եւ մանաւաների
Էնդիանուր պ. վերատեսնչի

Պատիւ ունիմ ձեզ ծանուցանելու, որ կառավարութիւնը արգելեց մուտքը և տարածումը Պարսկաստանում հայոց „Դրօշակի” լրագրի, որ խմբագրում է ծընելի մէջ հայ յեղափոխական կօմիտէի ջանքերով:

Դուք կը բարեհաճէք ուրեմն հրահանգ տալ ձեր տեսչութեան ներքոյ գտնաւող դիւնաստանը՝ որ այդ լրագրի համարները գրաւեն և ձեզ ուղարկեն: Այդ օրինակները պիտի ոչնչացնին ձեր ներկայութեամբ և պէտք է կազմել արձանագրութիւն՝ բնդունւած ձեսով:

Նոյն արգելումը վերաբերում է և այլ և այլ յեղափոխական բրոշւրներն, հայերէն լեզուի, սրնը մի քոնի ժամանակից ի վեր մտցնուում են Պարսկաստան՝ բաւական մեծ քանակութեամբ: Այդ բրոշիւրները պէտք է ենթարկեն նոյն վիճակին, ինչ և „Դրօշակի”:

Ի դիմաց մաքսային եւ փօստային մննիստրի
Ընդհանուր գանձարանի կառավարիչ

(Առաջդրություն)

Պարսից իշխանութեան այդ անտեղի, չը մտածած և անարդուր կարգադրութիւնը մի օրգանի վերաբերմանի, որ 16 տարուց իվեր ազգայ մուտք ունի այնտեղ և որը երբէք չէ զբաղւել այդ երկրով և նրա կառավարութեամբ—միայն մի բայցարութիւն ունի, այն՝ որ այդ կարգադրութիւնը տեղի է ունեցել յարի կառավարութեան ճշշման առակ և նրա պահանջմանը: Մենք հաստատ և գաղտնի տեղեկութիւն ունինք, որ այդ արգելման մասին դիմումն է եղել թէհրանգեռ անցեալ տարի յունիսին՝ առիթ բանելով 1905 թիւ „Դրօշակի”: № 5-ը, ուր զետեղւած են խիստ յօդածներ ցարական բէժմի գէմ: Եւ կամենալով հաձելի լինել թէհրանի սուսայ գենպանութեան՝ պարսից իշխանութիւնը հրանցում է բունել և այլրել „Դրօշակի” և „Դրօշակի” խմբագրութեան բոլոր հրատարակութիւնները, մինչդեռ նոյն երկիրը մուտք ունին եւրոպական և ուռական ամեն տեսակ թերթեր...

Եւ իլրամն այս կարգադրութեան, թաւրիզում, ինչպէս մեզ հեռագրում են այնտեղից, արդէն գրաւեց և այլրեց նԴրօշակիի վերջին՝ 6-րդ համարը, ամբողջ կապայներով: Նոյնը և առաջնադիմի մի բանի այլ քաղաքներում:

„Դրօշակի“ երբէք մուտք չ'ունի օխրէրքիա, գումարի և նրա մասաւում արգելած է և յուսաստան, նոյնիսկ հակառակ մասին մանիքեստից յետոյ—այդ էլ համարական իւրեմց ծայթի դէպի հայերը զթքման թարգմանութիւնները, մինչդեռ նոյն երկիրը մուտք ունին եւրոպական և ուռական ամեն տեսակ թերթեր...

Երձանագրելով այս փաստը, „Դրօշակի“ խմբագրութիւնը միաժամանակ հարազատ դաստիարակութեան գիրք գրաւել կառավարութեան գիրք յիշեալ կարգադրութեան գիրք:

ԱՐԻՒԽՈՏ ՏԱՄԵԱՄԵԱԿ—ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԴԱԾՆ
(1896—1906)

Վ. Ր. Տ. Ռ.
(Վ. Ր. Տ. Ռ.)

ՊԵՏՈ
Ա. ՊԵՏՈՍԻ Ա. Ն.
(Պատմակցական)

Մ. Ա. Ս. Ր. Ա. Ռ.
(Արդիական)

Ն Ե Բ Ռ
Կուլի գուշտում միացող յեղախոխովաններին

Յունիս երեք...

Ցիշատակները ուժգին թափով յուզւում են կրկին, արիւնոտ օրերի արիւնո՞ւ յիշատակներ... Ուղիղ տասն տարի առաջ եր, երբ ոճագործի հրեշտակին բազուկը Աւանի վրայ էլ բարձրացաւ, մահացու հարւած տալու հայ ժողովին և պայթեցին հրացաններ, շովացին դաշուններ, մե ծուխը բռնեց երկինքը...

Տանամեակը լրանում է: Հին վերքերը թող բացւին... թանկագին առւելիները թող վեր կենան մնաւոր դաշտերից ու խօսին մեր պատին Անսահման ոգեւորութեամբ ու հրացմունքով յիշե՞նք կրկին աննման և ետի ու եան, վառ վառ ու ուռն Մարտի կի մեր անմահ Պետօն և այն ծաղկահասակ կեանքեն ու հերաները, որնք նրանց հետ կիւլէտերեի, Գարայիսարի, Բարթողիմէսարի կուիւներում և անբազդ Մուշեղի կի հետ միասին Սալմասի լեռների վրայ կուրծք տեղին՝ արիւնուած հայրենիքը պաշտպանելու համար: Ովկ տեսաւ նրանց մահրաբար ու ծինապատ սարերն եին միայն արձագանքում այն հանդիւնները, որ անարդ գուշմանի գնդակից ընկած հերենի պարելիների քնքոյց մատները չծածկեցին մահւան ասդնապից լայն բացւած աչքերու, որնք մնացին բաց գեպի վեր կապոյտ երկնքին յաւած: Ոչ ոք պատուի մեջ չփաթաթեց նրանց մարմինը առտւածային մեղեգիներ շնչեցին գայտաշների շուրջը և անտչահու խանկ չժխաց նրանց անյայու շիրիմերի վրայ: Շատերին մայր հովըն էլ չգրիեց, ու անթաղ բաց երկնքի տակ մնացած գիտիների վրայ գիշերն իր ցողը սփուեց, ցերեկն իր արեր: և անձեւն ու կարիուուր իրենց հեղեղներով ողողեցին նրանց, մինչ գիշատիչ ու րուռները ու արծիւներն պայտ էին տալիս ընկածների գլխին... Անցաւ տաս տարի: Քամին ցրւեց նրանց ամիւները բայց հերուների պայծառ: յիշատակի արեկից էլ վաս շողեր է սփուում:

Ծնալնե՞ր, շշնջայէք կրկին թանկագին անունները ձեր որդիների, որնք նսխպէս բնկան ահեղ պայքարում: Քյուրե՞ր յիշեցէք ձեր եղբայրներին, որնք մեւան ձեր պատւի պաշտպանութեան համար: Հարսնե՞ր, մի՛տ բերէք ձեր փեսաներին, որոյ ծաղկալից կեանքի թելը կտրեց անարդ գուշմանը: Սովորեցէք ամենքին, որ մեր գժբախան երկրում արիւնը արիւնով է մաքրում միայն: Եւ դու, արիւնի ու տառապանքի աւազանում միասնական երիտասարդ սերունդ, ոսա տարիների յուսահատութեան ու լքումի շրջանն անցկացրի, զալթի՞ր և յառաջ տար այն գործու, որի գորշի տակ բնկան ձեր մեծ եղբայրները: Անտրդ գուշմանը քար ու քանդ կանի մեր անտեր երկիրը, ծխացող աւերտակների, սեւացած գիտիների մի կայտ իր գարճնի, եթէ հուժկու բազուկով գէմ շիմանքնես և կուրծք լայն բացւած շկուես նրա պաշտպանութեան համար: Եթէ շյալ մես իսկ, գէմ իր մեռնիս հերոսի մահով, այն գիտակցութեամբ, թէ պարտականութիւններից ամենից վեճի կտարած եղար, յիշի՞ր գետին, Մարտի մելի ին, Եւ ետի սեանին և նրանց հետ բնկած բոլոր կտիհներին և սրտի խորքերից շնչի՞ր: Յարդունք ձեր յիշատակին, ձեր մահր զուր չէ անցած, ահա մենք վերցնում ենք այն գրօշակը, որի տակ բնկաք գուշը, և յառաջ կր գիմնքը: Յառահատութեան, եքումի բուպէներին՝ ձեր յիշատակը մեր սրտին ոյժ, մեր հոգիներին կորով մեր քայլերին վասահութիւն պիտի տայ:

Յարդա՞նք ձեզ

Հ. Յ. Դ.

Պասպուրակամի Կ. Կոմիտէ

Վ. Ա. Ն.
3 յունիսի, 1906

ՅՈՐՄՈՐՆԵՐ ԵՒ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ ՀԱՅԴՈՒԿՆԵՐՈՒՆ

(Անտիպ ձեռագրէ վի)

II

Մեր մէջ յաճախ արծարծւած է հայ-բրդական միութեան միտքը և գեռ կը խօսէի ատոր մասին: Համակրելի միտք, բայց դժբախտաբար առ այժմ անհրադութելի:

Ինչո՞ւ բիւրդը միանայ հայու հետ: Մէկ կողմը ձեռնք կրօնական և ցեղային տարբերութիւնները, որ ներկայիս մէջ գեռ ևս մեծ գեր կը խաղան:—Քիւրդը լիովին ձեռք բերած է իր „ազատութիւնը“: ոչ զօրք կուտայ և ոչ տուրք, ո՛չ կը թալանւի, ոչ ալ պատիւը կը բռնաբարւի: Այս չարիքներէն ապահով և ազատ մնալէ զատ՝ ինք զինւած քեզ կը թալնէ, կը սպաննէ, քու պատիւդ կը բռնաբարւի, քու հարստութիւնդ և քրտինքով ձեռք բերած օրական ապրուստդ ձեռքէդ կը իլէ ու կուտայ հրացանի, կը գտնէ առատ փամփուշտ, կը հեծնէ լաւ ձի մը ու ազատ կը պտտի լեռներն ու դաշտերն:

Մեզմէ շատերը խօսեր են բիւրդ ցեղապետներու հետ: Անոնք այս միտքը յայտնած են թէ „Մենք օրւան եղանակին կը հետեկնք: Չեր շարժումներուն, պատրակով կառավարութիւնը մեզ թոյլ տւած է ամէն բան ընելու և վայելելու: Այսօր այսպէս կը վարւինք և եթէ վաղն ալ որկիցէ փոփոխութիւն մ՝ ըստացաւ երկիրը, այն ատեն ալ կը հետեկնք այդ փոփոխութեան: Եւ կատարեալ անկերծութեամբ շշմարտութիւնը կը խօստովանին ըսելով: „Մենք ձեզ կը սպաններ, կը հալածներ, կ'անպատւենք, եթէ ուզենք ձեր աղջիկները կը փախցնենք, կառավարութիւնը ու չինչ ըլներ մեզ, ընդհակառակը՝ կը քաջալերէ:“

Քիւրդերու մէջ կան անհատ եր, որոնք որոշ բարիք և ծառայութիւն կ'ընեն մեզ, այն ալ շատ գաղտնի: Ասոնք ալ կառավարութիւնէն գառնացածներ են: Կառավարութիւնը կամ հայրենին աբորած է կամ պապերնին: Կան նաև բացառիկ անհատներ, որոնք գիտակցութեան եկած են, կը տեսնեն կառավարութեան ըրած գաղանութիւնները և կը մտածեն իրենց ապագան, և մեզ կընեն մասնաւոր բարիքներ, բայց շատ վախով և զգուշութեամբ: Կառավարութիւնն է քիւրդերուն ամէն բան թելաղրողն ու թոյլ տւողը: Ռուսական սահմանէն բռնած մինչև երկրի խորքերը բոլոր քիւրդ ցեղերն սուլթանի համար՝ բերդեր և թնդանօթներ են: Քրդական ցեղերը շատ ու շատ են, Հայտարանցին, Թաղալցին, Ալիփիկցին, Համանացին, Ճիպրանցին, Շէկոյ տունը, Պէլէկցին, Պդրցին, Խէրզանցին, Պօզկցին, Պոտկանցին, Խիանցին, Առլուսացին, Բագրանցին, Արշակոնցին, Սլանցին, 15000 զինւած մարդ հանել չը հաշւած այն ցեղերը, որոնք զէնք չունին: Ասոնք կ'ապրին մեր երկրի մէջ՝ տարածւած պարսից և ուսւաց սահմանագութիւնները, Վանի հիւսիսային կողմը, Ալաշկերտ, Սիփան, Բաղէշ, Խնուս, Սասուն մինչև Տիգրանակերտ:

Այս բոլոր ցեղերը այն ժամանակ կը միանան մեզ հետ, երբ սուլթանական գաղանային բէժիմը երկ-

րէն վերանայ: Այսօր մենք միանակ ենք կուռղ և կը տանչւինք անոնց ձեռքը, վաղն ալ երբ երկիրը մեր ջանքերով և արիւնով փոփոխութիւն մը կրէ պիտի միանան մեզի հետ և հաւասար իրաւունքի տէր պիտի դառնան, ինչպէս իրենք ալ կ'ըսեն:

Որկիցէ տեղ երբ քիչ մը ուժ կը կազմենք, ուժի ազգեցութեան առջև կը խօսարհին, և կը սկսին բարեկամութիւն ընել, բայց երբ կառավարութիւնը կը հրաւիրէ և համան կը զարնելու, ամենէն առաջ նոյն բարեկամութիւն ընող ցեղը կուգայ զարնելու. եթէ չգայ, կառավարութիւնը որեւէ պատճու մը բանելով կը խարձակի նոյն ցեղի վրայ և կոչնչացնէ: Երբ նոյն ցեղը կը տեսնէ որ կառավարութեան հրահանգով 10—20 ցեղեր եկած են կոււելու, ինք չէ կարող չէզոք մնալ ստիպւած է մասնակցելու: Մեր խօսքը այն ցեղերու մասին է, որոնք կառավարութենէն ցաւած են և անոնց թիւը շատ աննշան է:

Սուլթանը առ հասարակ բոլոր ցեղերու շէյխերուն և ցեղապետներուն նշաններ և մասնաւոր ընծաններ կը զրկէ միշտ և շէյխերը կ'աշխատին ցեղերն իրարու հետ հաշտ պահիլ: Անոնց բարեկամութիւնէն այսպէս օգտւես անոնք բու գրամով քեզի համար արձիճ, վառօդ, ծծումք և ուրիշ նիւթեր կը բերեն:

III

1. Քիւրդ անհատներու հետ բարեկամութիւն և յարաբերութիւն ունեցիր, բայց չըլլայ որ վատահիս, միշտ զգոյշ մնացիր: Անոնց բարեկամութիւնէն այսպէս օգտւես անոնք բու գրամով քեզի համար արձիճ, վառօդ, ծծումք և ուրիշ նիւթեր կը բերեն:

2. Ար պատահի որ քիւրդերը կը հիւրասիրեն բեզ, հաւատ չընծայիս կամ անոնց հացը չը պիտի ուտես, կամ եթէ չես ուզեր զանոնք անպատւել, սեղանին քեզի հետ նստեցուր շատ յայտնի քիւրդեր՝ աղաններէն:

3. Քիւրդերու հետ բարեկամութեան ժամանակ սովորաբար զէնքի փորձերի կը հրաւիրեն բեզ, պէտք է որ միշտ լաւ նշան առնողներ վերցնես հետք:

4. Կուի ժամանակ առհաստրակ պէտք է քիւրդէն գուշանալ: Անոնք աւելի ընդունակ են կոււելու. ծանօթ են գիրքերուն, իրենք զիրենք լու կը պահեն և օձի պէս գիրքէ զիրք կը սոզան: Խակ թիւրը զօրքը տեղին անծանօթ է և թագնւիլ չէ կարող անոնք կը նային հրամանատարի հրամաններուն և փողերու ձայնին: Տասը ֆէտայի ուրախութեամբ կը կուին 100—200 զինւորի գէմ: Խղած է ժամանակ, որ տասը հոգիով կուած են 1000-ի գէմ և առանց զոհ տալու յաղողութեամբ գուրս են եկած: Այս հմանագլխի քիւրդերը թէկ զինւած են կանոնաւոր հրացաններով: բայց տանց զօրքի օգնութեան կուիլ չեն կարող:

5. Կարիւներու ժամանակ զօրքերը ֆէս երն ին, խակ քիւրդերը քուլու զնին կանցնեն հրացաններու ծայրը և կը խոզզնեն, կամ կը գնեն քարերու կամ գիրքի պատերու վրայ և կը խարեն ձեղ, որ պարապ տեղ փամփուշտ վառէք: Զինի թէ խաբւիք, գիտակով նաշյեցէր և յետոյ զարկեցէր՝ եթէ երկեցողը իսկական գլուխ է: Առհասարակ երբ անոնք գան՝ սալաւած թիւր կուտան մեծ հանունցին և իրարու կ'ըսեն „հայ“ փախանցին, հայ փախանցին զիրար քաջալերելու համար Աղմուկ, աղաղակ կը բարձրացնեն, ձայններնին երկինք

գետին կը լեցնէ, երբեմն շան պէս կը հաչեն, գայլի պէս կ'ունան. ամէն մէկէն մի տեսակ ձայն կուգայ, որպէսզի դուք շփոթւիք: Ոչ մի կարևորութիւն չտաք. դուք լաւ խիելուդ նայեցէք. երբեմն դուք ալ հարայ հուր լրայ լրէք և պուացէք թէ՝ „ձեր գնդակները մեղ չեն հասնիր, մօտեցէք կուինք“:

Երբեմն ալ խորամանկութիւններու կը դիմեն. օրինակ մէշերնին ճարպիկ մը կողըը կուտայ ձեր կողմը, երկու քայլ վազելով կ'երթայ, դուք՝ զարնւած կարծելով՝ կը բարձրանաք նայելու, այն ժամանակ անոր միւս ընկերները ձեզ լաւ կը տեսնեն և կը զարնեն: Նա զարնւած չէր, դիտմամբ կ'ընէր. նորէն վեր կը կենայ և կը մտնէ քարերու ետքը: Զգոյշ եղէք, որ այս ձերի խորամանկութիւններուն զոհ չ'երթաբ:

ԱՆ Դ Ր Ա Ն Ի Ւ

Զ Ո Ր Ք Ն Է Լ Է Ը Մ Բ Ո Ս Ց Ա Ն Ո Ւ Մ

(Երջաբերական)

ԸՆԿԵՐՆԵՐ!

Գերագոյն ռժիրներից մէկն էլ կատարւելու վրայ է: Խուսական յանցապարտ կառավարութիւնը՝ տարւած նեղ կաստայական տենչերով՝ հոգեվարքի օրերին անանդամ շարունակում է արեան և սարսափի իր քաղաքականութիւնը: Յանձին ամենուրեք տարածւած զիւրական դատարանների՝ նա դիւային սառնասրտութեամբ և փութկոտութեամբ չնձում է բազմաթիւ հերոսական կեանքեր և ոտքից մինչև գլուխ արիւնաշաղախ՝ երազում է թէ այդօրինակ անարդ զէնքերով կարող կը լինի վերջ դնել ժամանակակից անարխիային և վերականգնել գահավիժող իշխանութիւնը:

Նորկանք և անծայր տաելութիւն, ահա այն զգացումը, որով համակած է այժմ բովանդակ զգացող և պայքարող Խուսաստանը: Բազմամիլիոն ազգաբնակութեան մէջ էլ խաւ չը մնաց, որը շարունակէր բարեացակամ լինել դէպի կառավարութիւնը: Բուրժուազիան անգամ վերջնականապէս երես է դարձրել բիւրօկրատիայից, նա ևս իր փրկութիւնը տեսնում է ներկայ կարգերի տապալման և բուրժուական նոր կարգերի վերտեղման մէջ:

Իսակ հզօրագոյն պատւանդանը արդի կառավարութեան մնում էր զօրքը, նա ևս այժմ՝ „դաւաճանում է“: Գիւղացիութեան և բանարութեան տուաշընթաց շրժման ազգեցութեան տակ սւինների և թնդանօժների այդ համատարած բանակն անգամ կամաց կամաց արթնանում է և կանգնում յեղափոխութեան կայուն և հերոսական ուղիի վրայ: Իր երկաթէ բազուկներով նա ևս գալիս է խտացնելու պայքարողների առանց այն էլ բազմաթիւ շարքերը և այդպիսով մօտեցնում է վերջին և յաղթական ճակատամարտը:

Իսկ խելագար կառավարութիւնը տակաւին չէ մոռանում կուի իր հին ձերը, գնդակահարութեան և յարանուն կախողանների իր յաճախ սրբագրծւած քաղաքականութիւնը:

Այսօր մենք կանգնած ենք նիւթւող նոր ռժիրների կիմաց: Զինւորական դատարանը այսօրւանից ունիլը դրում է Մինդրէլեան գնդի 27 զինւորների գործը:

Բաւական չէր այն, որ վերջիններիս շրջապատել էին միտինգի ժամանակ, դաւադիր նկատումներով՝ մի քանիսն սպանութել և վիրաւորել այժմ նորից սպառնում են մեր առանց այն էլ վիրաւոր ուշագրութիւնը տողորել զոհւող նահատակների նորանոր տեսիններով:

Ընկերներ, լաւ իմացէք, որ ոռուսական բռնապետութիւնը ապրում է իր գոյութեան վերջին հեքը և որ մեր գիմացկանութիւնից և համերաշնութիւնից է կախւած նրա վերջնական տապալումը: Արձագանք տանք ընկեր զինւորականների վերաբերմամբ կատարւող եղեռնագործ անարդարութեան, դադար տանք մեր բոլոր պարապմունքներին և թող որ ապուշ կառավարութիւնը մի անգամ ևս զգայ, որ իր բոլոր քայլերին հետեւող կայ, որ աշխատաւորների կազմակերպւած բանակը ամեն բոպէ պատրաստ է նոյնիսկ արեան և ծանըր զրկանքների գնով մաքառելու ամեն տեսակ վայրագութիւնների գէմ:

Կորչի զինւորական դատարանը!

Կորչի մահաւան պատիժը!

Կեցցէ ժողովրդի և կուող զինւորների միութիւնը!

Կեցցէ Հայ Յեղափոխական դաշնակցութիւնը!

Հ. Յ. Դ. Թիֆլիսի կեցը. ԿՕՄԻՏէ

Հ Ա Յ Ա Ս Ա Ն Ի Վ Ի Ճ Ա Ա Կ

ՆԱՄԱԿ ԿԻԼԻԿԻԱՅԵՆ

ՄԵՐՍԻՆ, 8 յունիս

Թլանի խնդիրը տակաւին առկան կը մնար սիլիկիոյ կաթուդիկոսը հրաժարեցաւ և միշտ կը պնդէ իր հրաժարականին վրայ: Այս նամակաւ բանի մը լրացուցուցիչ տեղեկութիւններ կ'ուզէնք տալ այդ հարցի մասին:

Գաղղթականներու տաճկական յանձնախումբը իր տեղեկադրին մէջ երկու պատճառաբանութեան վրայ կը հիմնի թլանը գրաւելու համար, զորս հերքելու համար հետեւեալ փաստագրերը կը գտնէին սիլիկիոյ կաթողիկոսութեան ձեռքը: ա) Թլանը գարերէ ի վեր այս վանքին կը պատկանի. այս սեփականութիւնը կը հաստատէ Գօղան օղուններու 1257 սէպիկլէվլէլ 23 (ըստ տաճկական տոմարի) թւակիր մէկ վաւերագիրը: Գիտէք որ Գօղան օղուններն են որ կիշնէին սիլիկիոյ լեռնային մասին մինչև ասկէ 40—50 տարի առաջ բ) Լնդարէի վալիին 1266 շէվվալ 5 թւակիր մի գուրութիւն (հրաման) գ) Խօզատի կառավարչին 1276 թւակիր մի պույրութիւն. այս պույրութիւններով վերօիշեալ կառավարիչները Գօղանի կառավարութեան հրահանդ կուտան, որպէսզի Պանքի՛ սեփականութիւնը եղող թլանը պաշտպանի մասնաւորներու ոտնձգութեանց գէմ: գ) Գօղանի գատարանին 1299 հազիրան 16 թւակիր մի վճիռ կը հաստատէ Վանքին իրաւունքը Թլանի վրայ: ե) Տեղային կառավարութեան այլեւոյլ մազպաթանները (տեղակագիր):

Կառավարութիւնը առժամապէս յետաձգած է գաղցականներու համաց ապահովութիւնը տեղաւորելու խնդիրը. բայց գեղ կը պնդէ որ Թլանը վանքին սեփականութիւնը չէ և

կառավարութիւնը իրաւունք ունի զայդ գրաւելու. Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան համար կենսական հարց մըն է այս Վանքի եկամտին մէկ աղբաւը թալանի ագարակն է. զայդ գրաւել սիլիկիոյ հայ համայնքն հարւած մը տալ է: Արդէն կառավարութիւնն ալ քաղաքական թագուն նպատակներով է որ Թղանը կը գրաւէ:

Ամենավերջին լուրերուն նայելով՝ կառավարութիւնը հաւանօրէն ստիպւած պիտի ըլլայ զիջանիլ..

Կեսարիոյ խնդիրը ժամանակին չը կրցանք տեղեկագրել: Տինամիթի ուռւմք մը կը գտնելի թուրքի մը քով, խնդիրը հայերան կը վերագրեն և ձերբակալութիւնները կսկսին: Քամնի չափ հայեր ձերբակալեցան: Բանտի մէջ սոսկալի չարչարանքներու ենթարկած են խեղձերը. միջնադարեան չարչարանքի սիստեմն է որ գործադրւած է, եղունկներուն մէջ շէկացած շամփուրներ խօթել, գիշեր ցերեկ ծեծել եւալն... 2էք կրնար երեւակայել թէ խեղձերը որպիսի անտանելի տառապանքներու ենթարկած են. ամերիկացի միսիոնէր մը, Ա/Հ. Ուրեմ քննութիւն կատարած և եղելութիւնը տեղեկագրած է իր երկրին: Անէ ապացոյց չկայ հայերու. մեղաւորութիւնը հաստատող բայց անմեղներն միշտ բանտն են...

ԲՈՆՈՒԹԻՒՆԵՐԻ ՆՈՐ ՇԱՐԱՆ

(Երևանի մի նամակին)

ՏՐԱՊԻՉՈՆ, յումիսի 7

Մայիս ամիսը որ Եւրոպայի մէջ ուշագրութիւն գլրաւող ամիսն է, Տրապիզոնի մէջ ալ հայ կեանքին համար նշանակութիւն ունեցաւ այս տարի իր բեղմնաւոր հանգամանքովը:

Ամսոյն սկիզբները ստիկանական պաշտօնեաներ գլնացին հաստատեցան քաղաքէն մէկ ու կէս ժամ հեռաւորութիւն ունեցող Զէֆանսոս հոչւած գիւղը, սկսան բունութիւն ի գործ գնել պահանջելով որ Ռուսաստան նաւակով վերագրած զէֆանսոցին իրենց յանձնեն: Գիւղացիք իզուր կաշխատեն համոզել թէ իրենք տեղեկութիւն չունին: Օգուս չըներ: Աերջապէս բարական ծեծելէ վերջ կը տեսնեն թէ բան մը դուրս չգար այս ընթացքն, կ'առնեն իրենց հետ քաղաք կը տանեն միթար Արթին, Պողոս Կոմագենացի գետեան վերջուն ալ կ'աքսորեն, լստ ոմանց՝ իրենց գիւղերը ըստ ոմանց՝ Աիմիւշխանէ քաղաքը, որ ասկէ Յ օր հեռի է:

Մասնց ըլլալուն՝ ձեռք չանցնիր և կ'աղատի այս բանտարկութենէն (արդէն երկու տարւան մէջ երկու անգամ բանտարկեցին յիշեալը՝ առիթներէ օգուտ քաղելով): Կառավարութիւնը տեսնելով որ այս ձերբակալութիւնն ալ արդիւնք մը չտւաւ, կ'արձակէ վերոյանցները՝ խստիւ պատիրելով որ ասկէ ետքը եթէ իրենց գեղերէն մէկը փախչի Ռուսաստան և կամ հոնէ վերագառնայ, անմիջապէս լուր տան կառավարութեան:

Ասոնցմէ յետոյ կարգը կուգայ Զիզակսա գիւղին, ուր իր թէ Ռուսաստանէն վերագարձած գիւղացի մը կայ եղեր. Հոն կերթան ստիկանսութեան պաշտօնեաներ. Երբ կը տեսնեն թէ իրենց սպառնալիքները, բռնութիւնները օգուտ չեն ըներ, կառնեն կը բերեն հայ միթարը, գիւղական խորհրդի անդամները, խնդրոյ առարկայ եղող գիւղացին հայրը և թուրք միթարը հոս կը սպառնան անոնց և Ճնշում իգործ կը դնեն, որպէսզի ստորագրեն պատրաստած գրութիւն մը Այդ գրութեամբ կ'ուղէին հաստատել թէ Տրապիզոնէն առաջնակարգ հայ գիւղացին մը Յովհաննէս Փաշաննան պահած է այդ փախստական հայ գիւղացին: Գիւղացիք հակառակ եղած Ճնշումին, չեն ստորագրեր այդ խարական վաւերաթուղթը և հետեւաբար կը բանտարկութիւննէն թէ Արքան մը օր բանտը մնալէ յետոյ, երբ կը համոզին թէ առանց կաշառքի չպիտի կրնան ազատի այս վիճակէն, կը վճարեն պահանջած գումարը և կերպան իրենց տեսքութեան:

Ամսոյս 13/26-ին գիշերը խումբ մը հայեր, անգործութենէ և այլ պայմաններէ մղւած, զաթում պիտի մեկնէն թուրքի մը նաւակով. Կառավարութիւնը լուր կ'առնէ, և նոյն գիշերը տեղնուտեղը կը ձերբակալէ 25—30 հայեր, մեծ մասամբ Պայպութիւն գիւղերէն: Տրապիզոնի գիւղերէ եղողները կը փախչին, երկրին ծանօթ ըլլալուն պատճառաւ: Հետեւեալ օրը ասոնք բոլորն ալ կ'աքսորեն, լստ ոմանց՝ իրենց գիւղերը ըստ ոմանց՝ Աիմիւշխանէ քաղաքը, որ ասկէ Յ օր հեռի է:

Մայիս ամիսը այնքան կարեւութիւն մը չպիտի ստանար քաղաքի համար եթէ համբգեան վարչութիւնը իր մոնկոլեան մէկ խոշոր բարբարոսութիւնն ալ ի գործ չէնէր հոս... Ամսոյս 11/24-ին, հայոց Համբարձման տօնին գիշերը, կէս գիշերէն 2 ժամ ետքը, քաղաքին ամենէն կարեւոր Տրապարակի վրայ, զօրանոցին առջեր, կախաղան բարձրացուցին 24 տարու համակրեի հայ երիտասարդ մը, Համբարձում Խըտըշեան, որ երկու տարի առաջ իր յեղափոխական մահւան դատապարտած էր մարտական խումբ մը կազմակերպելուն և սրիկայ մը սպաննած ըլլալուն համար: Զմուռնանքը ըսելու որ նոյնիսկ տաճկական պատժական օրինագրքին յօդւածները նման յանցանեներուն համար երբէք այդքան ծանր, բարբարոսական պատիժ մը չեն տրամադրել: Ակային ծայրայեղ հայատեաց և փառամոլ ընդհանուր դատախալ՝ Խօմէր Լութֆի պէյ ամեն միջոց ի գործ դրաւ այդ պատիժը տնօրինելու համար, և յաջողեցաւ: Խնչո՞ւ չյաջողեր. արդեօք Համբիթը պիտի խզար հայ տղային և չպիտի ուղեր ատանք իրենց հայերու: Զորս ժամ կախաղանին վրայ կը թողուն արդարութեան համար կուող հայ երիտասարդին անշնչացած դիակէ և յետոյ կը ձգեն բերի:

սայի մը մէջ և կը տանեն կը թաղեն հայ տէրտէրի ուղեցութեամբ, զոր առջի օրունէ ձեռք անցուցած էին Հակոսակ օրէնքին՝ դիակը չեն յանձներ իր ծընողին կախաղանի վրայ իսկ, համակրելի երիտասարդը նկեցէ յեղափոխութիւնը՝ կը գոչէ և երբ կը շարունակէ այս մտօք խօսել, ու հրամանը կը տրի և անմիջապէս կը վերջանայ բազմատանջ կեանքը:

Հայ տարրին վրայ շատ խորունկ տպաւորութիւն կը թողու այս խժդութիւնը: Տաճկաց մէջ ալ շատեր կը գտնւին, որ չեն ախորդիր եղածէն: Տարաբախտաբար, յոյներուն մէջ շատեր կերեան, որ չեն բողոքեր այս օրինակ բարբարոսութեան դէմ և նոյն իսկ առիթէն կ'օգտւին՝ ալ աւելի մօտենալու ստոր կառավարութեան...

Կառավարութիւնը քանի մ' օրէն իվել լրիկ հսկողութիւն մը կը կատարէ և ասկէ վեց օր առաջ ալ որիթ պազարի կոչւած շուկային մէջ զէնք ծախող թուրքի խանութիւները խուզարկեց և բաւական տարձանակներ ժողովց: Ումանք կանունէն լուր տանելով՝ հրացանաներ և մեծ քանակութեամբ տարձանակներ պահած էին: Զը հակցւիր թէ Համիդի նենդամութիւնը ի՞նչ նոր խաղ պիտի խաղայ անտէր, անպաշտպան հայերու գլխին, տարր մը, որ եթէ Հանգիստ թողւի, յառաջադիմութեան բարգաւաճման առաջնորդ մը պիտի ըլլայ նոյն իսկ թուրք ժողովրդին: Եւ աս մեր՝ բոլոր եւրոպացիներուս խորին համոզմունքն է, ինչպէս և անոնց, որոնք քիչ շատ կը ճանչնան ֆոքր-Ասիան:

ՀԱՅԻՊ, 31 մայիս

Ձէթունի զօրանոցի մէջ գտնւող թիւրք զօրքերու մէջ համաձարակ հիւանդութիւն կը տիրէ. զօրքի մեծ մասը Մարտշ փոխադրւած է և մնացած մասը զօրանոցէն գուրս՝ վրաններու տակ կը պահէն: Այս գէպը սարսափի մէջ կը պահէ տեղային և ըրջակայքի կառավարութիւնները, որ սկսեր են Ձէթունի աշքի զարնող կարեոր անձնաւորութիւնները Ձէթունին հեռացնել զանազան պատրաւակներով և բանտարկել հու և մի մասն ալ Մարտշ: Բոլոր ըրջականներու մէջ խոզարկութիւններ և ձերբակալութիւններ անպակաս են, և ձերբակալութեամբ շատ քիչ բացառութեամբ, կը բերէն այստեղ:

Վ. Ա. 6 յունիս

Մեր վիճակը առայժմ խաղաղ է: Առհասարակ մեծ և ցնցող գէպեր տեղի չեն ունենար, բայց տուրքերի և այլ տեսակ խստութիւնները կը շարունակւին:

Էրզրումի գէպերը այստեղի թուրքերու վրայ գլժբախտաբար չանդրագարձան, ասոնք ոչ մի շարժում ցոյց չը տւին մինչեւ այժմ:

Հացի գինը սկսած է իջնել ցանքերը լաւ կ'երկին: Տեսնենք գիւղացին այս տարի կուշու հաց պիտի ունտէ:

Վ. Ա. 7, 21 ապրիլ

Կարնոյ մէջ տեղի ունեցած ժողովրդային ցոյցերը հու ալ ազգու տպաւորութիւն թողին: Տարաբախտաբար մանրամասնութիւններ կը պակսին: Կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առած է, որ լուրը չը տարածւի:

Մեր կողմի համար միսիթարական բան մը չունինք: Մեր անհուն ցաւերի մասին կրկնութիւնները՝ գրեթէ սրտամաշ են եղած: Տնաքանդ հարկահաւաքութիւնը կը շարունակի, ժողովուրդը իր շարժական հարստութենէն զրկելէ վերջ՝ հիմայ ալ կը զրկւի հողերէն: Գունդագունդ կը գաղթեն անով տեղով: այլու զիմանալ անկարելի է: ապրելու միջոց չկայ: Դիմում, բողոք, գանգատ նշանակութիւն ամեննեին չունին: անողոք բռնութիւնը իր արհամարքն ու քայբայիչ գերը կը շարունակէ:

Տ Բ Ա Պ Ի Զ Ո Ւ 8 յունիս

Ամսոյս 10/23-ին էրզրումէն հասան Պօլսէն իրկըւած քնիչները, պետական խորհրդի (շուրայի գէվէթի) անդամ Մուսթաֆա պէյլ և Մուշի նախկին կառավարիչ Հիւմնի պէյլ և նոյն օրն իսկ նաև նստելով ճամբայ ելան Պօլս իրենց բնութեան համարը տալու համիտական Արդարադատ վարչութեան: Երբ ասոնք էրզրում համելով՝ բնութեան ձեռնարկեցին, իրենց կայան ընտրեցին զինուրական վարչութեան պաշտօնատունը և սկսան հոն կանչել ժողովրդէն այլ և այլ անհատները: Ժողովուրդը բողոքեց այս ընթացքին գէմ և պահանջեց որ քաղաքապետութեան պաշտօնարանը կատարի քննութիւնը և սպառնացան, որ եթէ այս առթիւ մէկը ձերբակալի, անմիջապէս անդղիական դրօշ պիտի պարզեն, վստահ լինելով որ ոնկիլ իղը՝ իսլամները աւելի կը պաշտպանէ, քան թէ Համիդը: Քննիչները եղած էն համակերպութեամբ տեղի տեին այս պահանջներուն:

Եթէ ուրիշ նահանգներ չետեւին էրզրումի և Գասթէմունիի օրինակին, համիդական բէժիմը շուտ դուրս կ'ելլէ այս կնճռոտութեան մէջէն իր անսահման ճկունութեան շնորհիւ:

Այժմ էրզրումի մէջ թուրքերը շատ լաւ կը վերաբերին հայերուն, կը խոստովանին որ հայ տարրը թուրք տարրէն շատ կանուխ զգացած է ժողովրդին վրայ ճշող բեռը. և ազատ համարձակ հակակառավարական նիւթերու վրայ կը խօսակցին, առանց քաշելու լրտեսներէ և ոստիկաններէ: Արդեօք երկար պիտի տեսէ այս:

ԿՈՎԿԱՍԻԱՆ ԲՆԴՀԱՐՈՒՄՆԵՐ

Ն. Ա. Մ. Ա. Կ. Ն Ե Բ Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս Ի Ց

1

Թիֆլիս, 22 յունիսի

Ակսենք թնդանօթ-գնդացիներից, որ՝ թէ շրջակայ բլուրների և թէ Երևանեան հրապարակի ու Գօղավինսկի պրօսպէկտի վրայ պահանջած րոպէին կրակ ու մահ պէտք է ժայթքեն իրենց սև բերաններից: Ասում ենք ոպահանջած րոպէինն... որովհետեւ Տիմօֆէկիվերը շնչերնին բաշած՝ բոպէ առ բոպէ սպասում են ցոյցերի՝ յեղափոխականների կողմից:

Պատերազմական գրութիւնը թիֆլիսում՝ այսօր լինակատար է: Զօրքերը ուրի է կանգնեցրած. զինուրները ստւար խմբերով ոդիքը՝ են մտել քաղաքի զանազան

կէտերում: Խուզարկութիւնները կրկնապատկւած են... և այս ամենը՝ ի պատասխան այն ընդհանուր գործարքութիւնի, որ այսօր հրատարակւեց Թիֆլիսում...

Գիտէք, անշուշտ, Մինդրէլեան գնդի այն 27 զինւորների մասին, որոնք դատի են ենթարկւած, որպէս „կրամօնիկներ“: Նրանք անցեալ մարտին „փորձ են արել պետութեան հիմունքները սասանեցնելու“: — Ինչպէս սիրում են ասել մեր բիւրօկրատները: Մուկդէնի և ջուսիմայի աչարիքների բարերար հետևանքները հետզետէ արտայատում են ռուսական՝ արդէն կազմալուծել սկսած բանակներում:

Ծմիդտները մեռան, գուցէ և մոռացւել են այսօր, առժամանակ. բայց նրանց ապատամբական, ոգեսորող ոգին շարունակ սաւառնում է „Մայր-Ռուսիայի“ Լոյնածաւալ տարածութեան վրայ, և մտորմունկների րոպէներին՝ ուսւ սոլդատիկը՝ ուշադրութեամբ ականջ է դնում նրա թեւերի թափին... Որքան էլ անյուսալի ինի յեղափոխութեան համար զօրքի դաշնակցութիւնը, որքան էլ ներկ այ ու մս քիչ սպասելիքներ ունենանք բօդքանօվիչների գաստիարակած սերնդից: — այնուամենայնիւ, ուսւ զինւորն այսօր տալիս է հասունութեան ապացոյցներ, որոնք աւելի ու աւելի ոյժ են ներշնչում ազատամարտը մղողներին...

Աչա Մինդրէլեան գնդի 27 զինւորները. համոզմունքից, կամքի անյոդդողդութիւնից ու արիութիւնից խօսող ի՞նչ ժպիտներ էին խաղում այսօր նրանց դէմքերին, երբ նրանք կօղակներով շրջապատւած, տարւում էին գատարան՝ այնտեղ իրենց ուլինել-չլինելու՝ վճիռը ստանալու: Ազատագրական շարժումը՝ հրով ու սրով յետ կասեցնել ուզող բիւրօկրատիան՝ տառամեր էր կրծտեցնում այդ ըմբոստ զինւորների վրայ, որ յանդգնել են միտինգներ սարքել ճառեր լսել Մարտերեղ երգել. մանաւանդ՝ Մարտեյնդը...

Մա՞ս ըմբոստներին... Եւ սանձարձակ կամայականութեան, անպատկառութեան, արիւնաբրութեան ներկայացուցիչ սիրոկրատիան երբէք չէր վարանի՝ մի հըսկայական Գողգոթա սարքելու և 27 խաչ տնկելու նուրա գագաթին՝ 27 գատապարտւած զինւորների համար... Բայց ժողովուրդը հնչեցրեց մի համարձակ, ուժգին ձայն՝ „ազատ արձակել բոլորին“... Ժամանակները փոխւել են՝ գաշխօվներն անդամ այժմ, կամայակամայ, պէտք է ականջ դնեն ժողովրդի ձայնին, որ օրէցօր գառնում է աւելի ու աւելի հզօր: Եւ ի՞նչպէս ականջ ըլ դնել, երբ այսօր ամբողջ բաղաքն է, որ ընդհանուր բողոք է արձակում, ընդհանուր գործադուլ յայտարարելով:

Ընդհանուր գործադուլ: Փակ են բոլոր խանութներն ու մասնաւոր զանազան հիմնարկութիւնները: Տրամվայը չէ գործում. փողոցներում չը կայ ոչ մի կառք: Անցուդարձ անողները քիչ են: Աշխայժ, անհանգիստ Թիֆլիսը կծկւել լուել է:

Այսօր գատում են 27 զինւորներին: Բոլորն էլ մօտիկ ազգաբնակութեան սրտին, սրա բուռն սէրն են վայելում: Եւ որպէս թարգման ժողովրդի այդ խորը զգացմունքի, քաղաքիս յեղափոխական կազմակերպութիւնները — Դաշնակցութիւնը, Սօցիալ-Դեմոկրատները առանձին թուրքիկներով ազգարարեցին ընդհանրութեանը որ „իրենք երբէք թոյլ չեն տայ՝ այդ հերոս զինւորների թանկագին կեանքին դիաչելու“:

... Արդէն մժնել է. փողոցներում հագարաւոր լապտերներից և ոչ մէկը չի վառւում: Գործադուլն այդպիսով յատուկ նոր հրդարարութիւն է ստացել: Զինւորական պատրուլները շարունակում են չափչին փողոցները: Ամենքն էլ սպասում են գատարանի վճռին...

Դ Ի Պ Պ Յ Ո Վ Ո Վ

Երեւան, յունիս 9

Այսօր առաւօտեան ժամի 11-ին վերսկւեց հայթուրքական ընդհարումը սովորական տեղից — Այդանից: Ինչպէս միշտ՝ այս անգամ էլ սկսողները թուրքերն էին, թէեւ օրեր առաջ յամառ լուրեր էին տարածում, թէ նախայարձակ են լինելու հայերը: Առաւտուց արդէն շարժում էր նկատուում թուրքերի մէջ նրանց ջանք զարն եր ու բը մտրակները ձեռքներին շրջում էին հայ խանութների շարպերը և ամբարտաւան կերպով դուրս կանչում թուրքերին՝ հրամայելով բան չը գնել հայերից: Այս անգամ համեմտաբար աւելի զօրեղ հրացանաձգութիւն եղաւ, իսկ զոհերի թիւը բարեբախտաբար աւելի քիչ: Հայերից սպանւած են հօգի, վիրաւորների թիւն անյայտ: Հրացանաձգութիւնը տեսեց մէկ ժամի չափ:

Երեւան, յունիս 10

Այսօր առաւօտեան, լուսաբացին, կոնդի հայ-թուրքական մասում միանգամից սկսեց մի այնպիսի ուժեղ հրացանաձգութիւն, որ յիշեցնում էր անցեալ տարւայ մայիսի 24-ը: Դրա թոյլ արձագանքներ եղան Շաք և Դամբրուլաղ թաղերում, որի ժամանակ ստրաժնիկները կարողացել են սպանել երկու թուրք հրացանաձգութիւների և ձերբակալել մի քանիսին, իւլիով նրանցից հրացանները: Բազարը ամբողջապէս փակ է յարաբերութիւնները կտրւած են և լարւած:

Երեւան, յունիս 12

Այսօր առաւօտ զանդուի միւս կողմի թուրքի այդիներում գտնւել են երկու թուրքեր, մէկը սպանւած, միւսը զիրաւոր: Յանցանքն, ինչ խօսք, վերագրում են հայերին: Մեղաւորը չէ գտնւած: Ենթագրում է, որ նրանք երկու օր առաջ խփւածներից կարող են լինել Այս երկու օրը առանձին գէպերը տեղի չունեցան. լուռ է թէ քաղաքում և թէ շրջակայքում: Անցեալ օրը թուրքերն ուզել էին գողանալ մի հայ երիտասարդի, բայց նա մի կերպ ազատաւել էր գէմքին վերք ըստանալով: Դա եղել էր նահանգական կեպերի տան մօտ... Շուկայում մեռելութիւն է տիրում. Հայերը հատ-հատ բանում են խանութները մի քանի ժամով և կրկն կողպում. թուրքի ոչ մի խանութ չէ բացւում. Նրանք գեռ լուռ փակւել են Դամբրուլաղ թաղում և սպանաւանը են ուղարկում թէ հայեր, կը տեսնէք: մի սպանւածի տեղ ձեզնից հարիւրն է գնալու: Քաղաքի դրութիւնն անորոշ է, տագնապալից, անհանգիստ...

իզղիր, յունիս 6

Մինչեւ այժմ սպանւած և կորած են մի քանի հայ, մի քանի թուրքի թալանւած է մէկ հայկական գիւղ: Տուգանքը են ենթարկւած չորս հայկական և հինգ

թուլքական գիւղ: Կիզեկուցիա է նշանակւած մէկ հայկական և մէկ թուրքական գիւղերում: Վ. լուշարավը բէդ Շամշադինօվը իշխանութեան առաջ երտչիսուր դարձաւ, որ քրդերը չեն յարձակւի: Ոիսամութիւն է հաւատալ այդ տւազակապետի խօսքերին:

Երեւան, յութիս 12

Կեանքը գեռ չէ մտել իր նօրմալ ընթացքի մէջ: Հայ ու թուրք չափազանց կասկածանքով են նայում միւ մեանց: Խշանութեան կողմից ոչ մի գրական քայլ չէ արւած անցեալ արիւնչեղութեան պարտգլուս ոճքագործներին պատժելու համար: Միամիտ ժողովուրդը դեռ սպասում է արդարագատութեան, որ մեզանում վաղոց է մեռած և պրօվոկացիայի ու արիւնու դաւրի տակ թաղւած:

Երեւան, յութիս 12

Գեներալնահնգապետ Լացիկիչի հեռագիրը ուղած կովկասեան Փոխարքային: „Ենձամբ շրջագյելով մօտ օրերս տեղի ունեցած անկարգութիւնների վայրերը, իրերի դրութիւնը Սուրբալուի գաւառում այժմ բարեյացզող եմ համարում: Յունիսի 3-ից սկսած մինչեւ այժմ գաւառում սպանութեան դէպեր տեղի չեն ունեցել: Երկու ազգութիւնների ներկայացուցիչներն էլ խաղաղաբար մասնաժողովի առաջնորդութեամբ, որ գործում էր անկեղծ և անաշու, զղալով փոխազարձ յանցաւորութեան համար, հաշտութիւն կնքեցին, պարտաւորւելով ստորագրութեամբ՝ ընդմիշտ վերջացնելու կուները: Ատուգելով դայ, որ յունիսի 2-ին և 3-ին եղած մարդկային զոհերի թիւը հետևեալն է սպանւած են 3 հայ և 6 մուսուլման. վիրաւորւած են 2 հայ և 3 մուսուլման: Կօզանների հետ ընդհարւելու ժամանակ սպանել են ոչ թէ 8 մուսուլման, այլ մէկ, մէկ էլ վիրաւորւած և 14 հոդի էլ կալանաւորւած, որոնցից 4-ը վիրաւոր”:

ՇՈՒՇՈՒ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

Եռլշի, յութիս 9

Մեր շրջանում վերջերս տեղի ունեցած դէպքերը ստիպեցին յեղափոխական խմբերին գուրս գալ սպասողական վիճակից, քանի որ այդպէս էին պահանջում տեղական հանգամանքները: Կազմակերպութիւնը ցանկութիւն ունէր ըլ պատասխանել անհատական սպանութիւններին, բայց տարաբախտաբար այս կողմերի սպանութիւնները կրում են ոչ թէ անհատական—պատահական բնաւորութիւն, այլ համարեա մասսայական և դիտաւորեալ: Խաչէնի դէպքերից յետոյ Շուշու շրջանում հայերից սպանւած և գերւած են մօտ հարիւր մարդ. իսկ գերիներն էլ մինչ այժմ յետ չեն եւ կասկած չը կայ, որ սպանւած լինեն:

Կուրամիտ թուրքերը, մանաւանդ նրանց զեկավարները, չափազանց լրբացել են՝ համոզւած, որ կառավարութիւնը իրենց կողմն է և հետևեաբար հայերը վախենում են: Կազմակերպութիւնը ստիպւած էր, հակառակ իր բոլոր խաղասիրական ձգտումներին և զիջումներին—պատասխանել նոյնութեամբ թիւբը ական յարձակումներին, խուսափելով մասսայական ընդհարումներից: Վերջի 4—5 օրւայ ընթացքում մեր շրջակայ-

քում թուրքերից սպանուած են 11—12 հոդի: Այդ առիթ է տւել մօտակայ բուլորներին, որոնք ցրւած էին լեռներում և բանել էին բոլոր ճանապարհները, հաւաքել իրենց գրանները, գնալ քիչ աւելի հեռուն և տւելի համախմբւած լինելու ու այդ կերպով լեռների որոշ մասը ազատ թողնելու որը հայերի համար շատ ձեռնտու է:

Կառավարութիւնը վերջի սպանութիւնների և գէպքերի վերաբերմամբ ակտիվ ոչ մի միջոցի չէ դիմել: Այդ է պատճուններից մէկը, որ գուցէ կռւող ոյժերը ստիպւած լինին քոչին մի թեթև ձեռք տալ թըքական սահմաններում՝ որով կարելի կը լինի թէ նրանց լեռ բարձրանալուն խոչընդոտ հանդիսանալ և թէ սպանւածների փոխարէն հատուցում ստանալ: Յաւ է սաել որ աւազակաբարոյ սրիկաների հետ մեծաչութիւնը ոչ մի արդինքը չի տալիս: Ընդհակառակ նրանք աւելի լրբանում են: Հետաքրքրական է և այն, որ նրանց մէկ նկատում է մի ինչ որ ընդհանուր տակտիկա, նախամտածւած և ծրագրւած գործունէութիւն:

Քաղաքի թուրքերն էլ իրենց չափազանց համարձակ են պահում և առիթի սպասում: Նրանք ամենայն ազատութեամբ զինւած մոն են գալիս թէ ճանապարհների վրայ և թէ քաղաքի մէջ իրենց մասում և մեր սահմաններում, իսկ հայը հհարկէ զրկւած է այդ արտօնութիւնից: Կառավարական պրօվոկատորները շատ կան քաղաքի մէջ: Արտագաղթումը հայերին մեծ վնաս հասցեց:

Մլլիցիայի հարցը, Ճիշտ է, հերթական հարց է, բայց ներկայ պայմաններում գժւար իրագործելի: Ժողովուրդը ուժապատ է եղել հարեան թշնամին՝ ոխակալ և յիմար, իսկ կառավարութիւնը՝ պրօվօկատօր: Գոլոշապօվը առաջնունը չէ: Նրա իրաւունքները սահմանափակւած են երեսում, իսկ ինքը աչառու: Կայ գալուց իվեր ոչինչ չէ արել շարունակ հայերին է մեղադրում, միևնոյն ժամանակ հանգստացնում ասելով՝ „Գուք ոչինչ մի ձեռնարկէք, ես ամեն բան կարգի կը բերեմ”: Թուրքերի Ղարաղլաղի վրայ յարձակութիւնից յետոյ միայն երրորդ օրը կօզաններ ուղարկեց, որոնք բաւականացան չորս խեղճ ու կրակ թուրքեր ձերբակալելով, ուրիշ ոչինչ թուրքերը չեն կարողացել գիւղին առանձին վնաս հացնելը միայն 14 գերւածներին, ինչպէս երեսում է, կոտորել են: Օր չէ անցնում, որ շրջակայքում սպանութիւններ չը լինին:

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ

(Թուրցիկ)

Ընկերներ,

Այս մէկ տարւայ բնթացքում թիֆլիսի բանուրութիւնը մեծ առաջարկմութիւն է արել իր գասակարգպային զիսակացութեան տեսակետից, մասնակցելով Ռուսաստանի մեծ Ցեղափոխութեան:

Բանուրութիւնը մեզանում՝ իր յաճախակի յեղափոխական բիբուստութիւններով, արիւթեամբ ասման իր գործադունքներով կարծ ժամանակակիցնոցում զգալ է տւել բուրժուացիային ու նրա ներկայացնուցիչ ուժը, և՝ ստիպել թեամբ պրօւետարեատի յեղափոխական ոյժը, և՝ ստիպել նրանց խոշոր զիջումներ անել, կրծառել բանուրական աշխատանքի շահագործումը: Բանեւորութիւնը կրթել է յեղափոխական կուի մէջ և առաջադիմել:

Բայց երկար ժամանակ այս վեհ մարտիկների շարքերից դուրս ենք եղել մենք՝ Թիֆլիսի բանառութեան մի մեծ ճիւղ՝ ամեւղջ քաղաքը կերպարոց հացթախ-բանաւորներու Զարմանալի էու Մենք գիտենք, որ ամբողջ քաղաքը մեծ ու փոքր, ամենահարուստն ու ամենաաղքատը՝ մեր աշխատանքովն են կշանում: Մենք զգում ենք մեր աշխատա: Քի վեհութիւնը, կարևորութիւնը, բայց այնուամենանի երկար-շաա երկար չենք զգացնել մի այլ անհամառեցաւթիւն՝ նւաճելու մարդավայել կեանքի պայմաններ: Մենք կերակրել ենք հարիւր հազարաւոր մարդկանց, բայց ինըներս քաղցած ենք ապրել մենք դիշեր-ցերեկի քան չենք ունեցել աշխատել ենք անսառնեց վաստ, պլանել ենք կրակի առաջ ու խեղդել արիւրի փառու: մեջ, մենք մեր ամբողջ էութեամբ տարւել ենք մեր ամերերի^ա շահերով, ապրել ենք նրանց համար և այդպիսի դրանիւնը ինը համարել ենք կարծես: Մենք բարձր անգամ չենք յայտնել

Բայց ի՞նչն է եղել մեր այս անլուր տանջանքների պատճառը, ինչու մենք թոյլ ենք տւել այսպէս ամարդի կերպով շահագործել մեզ Միակ և միակ պատճառը եզել է իհարկէ այն, որ մենք կ ազմակ երպ ած չենք Եղել մեղնից չենք ներկայացրել ոչ մի հաւաքական սյած, որի առջև խոնարհւելին մեր կեղեքին երրա, որը տանէր մեղ էլ աեղաբերելու բանւորութեան հայկակ բանակի շարքերում Մենք կազմակերպ ած չենք Եղել ոչ անտեսական և ոչ եղանակական հաղի վրայ:

Բայց այժմ կատարւեց այն, ինչ որ անխռուսափելիօրէն պէտք է կատարւէր: Մենք այժմ երևոն ենք գալիս իբրև կազմակերպւած գիտակից բանւորներ, իբրև աշխատաւորների բանակի մի մարտնչող խմբակ: Համամիմրւած հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան կարմիր գրոշակի տակ՝ մենք նետում ենք յեղափոխութեան մարտադաշտը, ուր պայման է վաղը վերջնական: Ճակատամարտից յետոյ՝ վճռւելու բռնակալութեան բախտը:

Ընկերներ, միայն մեր առօրեայ անտեսական շահերը չեն, որ ժողովել է մեզ քաղաքական կառակցութեան շուրջը, այլ այն մեծ պատմական գերը, որ սուսնձնել է բանակորութիւնը ներկայ քաղաքական մամնառում։ Այս նիրական օրւանից մնաք երես ան ենք դալիս ապացույցել որ արգեն արթնացել է մեր մեջ շահագործւածի, կեղեցւածի բմբառողին, ողին, մնաք դալիս ենք խտացնելու յեղափոխական պրօլետարի շարքերը, մնաք զիսոր քաղաքացիներ ենք այն մեծ բանակի, որ ազատելու է աշխատաւոր դասակարգը՝ քաղաքական տնտեսական գերաւթիւնից։

Ը ն կ ե ր ն ե ր, աս աջին ք այլը. որ մե՞ք անում ենք
այդ ձանապարհի վրայ, դա այսօրևայ տնտեսական զործա-
գուցն է, որպէս մենք ձգտում ենք բարուքելու մեր գտան
աշխատանքի պայմանները Օր ինայենք ոչ մի միջոց՝ յաղ-
թութեամբ պատկելու մեր անդրանիկի գտաւակարգային մե-
նամարտը ..

Աեցցէ՛ Հայդուխն-բանս սրիների զ ործադուլը:
Աեցցէ՛ Ռուսաստանի Յեղափոխաթիւնը:
Աեցցէ՛ Տայ Յեղափոխական Գաշնակցութիւնը:
Աեցցէ՛ աօիշիաթիմը:

ξ, ζ, γ.

Թիֆլիսի գործադրույթին բիւլո

Թ Ղ Թ Ա Կ Ց Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ե Շ

Կ Ո Վ Կ Ա Ս Ե Ա Ն Ի Ա Բ Ը Ր Ի Կ Ա Կ Ա Ը

(Ես ես ունի մասնակիություն այս ամենի)

ՊԵՄԵՐՐՈՎՐԾ :

Կայ մի բառ, փոքրիկ, նոյնիսկ մեղմահնչիւն, որ տաւ-
սըն տարուց ի վեր, 95-ից սկսած, կպել է հայի օձիքին
չի պոկւում նրանից և հետեւում է ինչպէս ուրու-
կան, ինչպէս մի անբաժան ստւեր:

կ ո տ ո ր ա ծ բ ա ռ ն է ա յ դ, ս տ ո ր ա ց ու ց ի չ, վ ի ր ա ւ ու
ր ա կ ա ն, լ ա ց ու կ ն ձ ի ռ ա ս ա ջ ա ց ն ո ղ մ ի խ օ ս ք, ո ր
կ ա զ մ ու մ է հ ա յ կ ա կ ա ն տ ա ս ն ա մ ե ա յ պ ա տ մ ո ւ թ ե ա ն
պ ա տ ա ն ն գ ա ն ը, ն ր ա ք ա ղ ա ք ա կ ա ն փ ո թ ո ր ի կ ս ե ր ի ա ն ա ր գ
յ պ ս ա կ ը “, մ ի կ ա տ ա ր ե ա լ բ ա ց ա ս ու մ ն մ ե ր ի ն ք ն ս ա ս ի
թ ո ւ թ ե ա ն, մ ե ր ո ա զ մ ա կ ա ն գ ի մ ա դ ր ո ղ բ ն ա զ գ ն ե ր ի ...

իւ շատ յաճախ, մասնաւոր զբոյցների ժամանակ,
թէ ժաղավաներում, զբքերի մէջ թէ ամբիոնի վրայ,
այդ անիծւած բառը, արտասանւած որևէ առիթով,
ոլոքի նման ցցուում է իմ սրտի մէջ և ես՝ ամօթւ
խած ու ձնչւած, սպասում եմ թէ ահա ո՞ո տու-
ր ած ին “կը յաջորդի նրա անբաժան ընկերը՝ ո՞ո այլ”,
զուգաւորւած րոյոր սրտերի և բոլը ուղեղների մէջ, որ-
պէս բաղաքական յատկանիշ մեր արդի կացութեան,
ինչպէս առօրեայ ած ական այն ժողովրդի անւան,
որ ամենից շատ տանջւեց, տնբաւ զո՞հեր տւեց, բայց գեռ-
վերջնականապէս չէ ազատւած այն նախատենիքից, որի
գէմ ըմբոստանալը՝ մեր կեանքի խորհուրդը պիտի լի-
նի, երազանքը՝ մեր ընթացիկ կուիների...

Աւ հազին մի տարի է միայն, որ շնորհիւ կովկասեան հայութեան ուազմական հովերի, շնորհիւ այն յեղափոխական թռիչքի, որով տարւեց Արարատի շուրջը ապրող հայկական հատւածը, մենք կարող ենք մի փոքրիկ ձեղքւածք առաջ բերել այդ երկու գուղաւորւած, գրկախառնւած բառերի մէջ՝ որպէս զի „Հայ կ ա կ ա ն կ ո տ ո ր ա ծ ը“ վերացնենք մէջ տեղից և փոխարինենք նրան նոր բառերով, խօսքերի նոր գասաւորութեամբ: „Հայ կ ա կ ա ն յ ա ր ձ ա կ ո ւ մ ն“, „Հայ յ-թիւ ր բ ա կ ա ն ը ն դ հ ա ր ո ւ մ ն ե ր“ — ահա նորագոյն ոճը, որ ցարաստեղծ եղեննի սկզբում շատերին թւում էր հնարովի, ոմանց նոյնիսկ ծաղրական, բայց որը իր իրական բնոյթով կարողացաւ ուղի բաց անել և երեան գալ իբրև Ճշտագոյն արտայատութիւն իրերի դրութեան, իբրև հարազատ պատկեր քաղաքական մենամարտի...

Եւ երկու ժողովուրդների ընդհարման ողբալի պատկերի գիմաց, արեան և վշտի կսկծեցուցիչ օրերին, որքան քաջալերիչ, որքա՞ն խրախուսական է այն փառը, որ արթնացող, ստրկութեան կեղտը լւացող հայտարը այլ ևս կոտորւող ոչին արահութեան չէ, այնքան ատելի անցած օրերին, և կամ անբան ու անբողք մի քաղաքական նոխազ, այլ մարդկան ին մի համախմբումն, որ գիտէ սաստ տալ, ձեռք բարձրացնել, և որը՝ համակւած ինքնապահ մասնաւութեանը ոչ թե ան մաքոլ՝ վճռել է ծառայել խաղաղութեանը ոչ թէ ստրկային լուսթեամբ, և կամ արդարութեանը վախկոտ համակերպութեամբ, այլ իրաւունք ովքաղաքական եւսով, մարտական իրաւունքների հաւաքառութեամբ...

ւաստի Հակագրութեամբ...
Գա Խրատական մի գաս է, ոչ միայն սուլթանական
եաթաղանին գլուխ ծուող թիւքքաշայերի անցնող սերն-
դին, որ հաւատացնում էր, թէ „Հայը միայն հպատա-
կիլ կրնայ“, այլ նոյնիսկ սուլթանական պալատին, որ
լրբօրէն համոզւած էր, թէ „գեեավուրը միայն կոտոր-
ւիլ կրնայ“, և որի առջև Անդրկովկասեան գէպեհը-
բաց են անում մի նոր տեսարան, մի անսպասելի հօ-
րիզոն, իբրև անջրելի փաստ, թէ այն ինչ կատարւեց
թիւքքաց Հայաստանում իբրև մասն ակի քաջագոր-
ծութիւն, իսուե Եղոամոխական մարտիկների ան հա-

տական հերոսութիւն, այժմ հայկական երկրի մի
ալլ մասում՝ կատարւում է իրեւ մասսայուկան
քաջագործութիւն, իբրև յեղափոխուող ժողովրդի հա-
ւաք ան հերոսութիւն, և որը, ուրեմն, կարող է
դիմել թշնամուն հապատ ձակատով, և պատասխաներ
նրան զէնքին՝ զէնքով բարեին՝ բարեով, արհամարտն-
քին՝ արհամարտնքով։

Քաղաքական այդ բարձրացնելու գիմաց՝ ներելի չաղաքական այդ ևս տեսնել հային, ուր և լինի այդ, մորթած չէ այլ ոչխար, հայուհուն՝ անպատճած, որպէս ստրիուհի, հայկական գիւղն ու շենք՝ աւերած, ինչպէս անսպառների բոյն: Քաւական է, որքան լսեցինք, կարգացինք և տեսանք՝ հայ անունը կրողին ոտի տակը ընկած, բռնաբարւոծ, արտասուբը աչքի րին, աղերսաննը շրթունքների վրայ: „Ամբողջ զիւղը կոտորեցին, կանանց բռնաբարեցին, երեխաներին և ծերերին սրի անցկացրին“—այդ ստերեօտիպ, ստորացուցիչ տողերը, որ սերունդներ սերունդների յետևից վարժուել են գրի առնել և հաղորդել առանց զլւանիքի և ցասման, և որը հայ լրագրները՝ անխոռվ համբերութեամբ՝ սովոր են տպագրել իրենց լավկան էջերում: —պէտք է վերացնել, ջնջել և յետ մղել անզուսպատելութեամբ և բողքի ուժգինն շեշտով: Յեղափոխական խմբումի այս նշանակալից օրերին՝ ամօթ և նախատինք այն մարդուն, այն կնոջ, այն հայանուն արարածին, որ պիտի բռնաբարւի՝ առանց խեղգելու, արին պիտի տայ՝ առանց արեան, թայանի և աւերմտն պիտի մատնեի՝ առանց կատաղութեան. Հատուցման ովքին լամօթ և նախատինք այն հային, որ երկիւունի, բայց զէնք չունի, որ տաելութիւն ունի, առանց ըմբոստացման, վրէժ՝ առանց հատուցման...

կուիւ, դիմագրութիւն, հակահարւած ոչ միայն ձըն ցղններին, լինի այդ Համիդ թէ ջար, Գոլիքին թէ Զէքի ոչ միայն բռնաւորների անարդ գործիքներին, լինի այդ իշտրդ, թիւրք, թաթար թէ ըրիստոննեայ „ու Հարիւրակ“, այլ և հարազատին, անզգայ հարևանին, սոր-կաբարոյ համագիւղացուն, որ թոյլ է տալիս՝ ինչպէս անբան անսասուն՝ գերել, մորթել իրեն, անզատ-ւել իր ընտանիքը, թալաննել իր գիւղը: Կուիւ ոչ միայն բռնութեան, այլ և ստրկութեան: Գիմագրութիւն ոչ միայն հալածող օտարականին, այլ և ոչ խարօքէն հալածող հարազատին: Հարւած ոչ միայն ջանբեղարին այլ և այն անճարներին, որոնք չունին մարդուն վայլ այլ սիրտ, ոգի, ձգտումն ու թուչք...

Մի ամբողջ ցեղի, մարդկային մի ահագին հատւածի բարձրացումն ու մաքրագործումն է այս քաղաքական տանըլալից կռիւր, —թափթափուկները պիտի ոչնչանան: Եւ այն բոլորը, ինչ որ անկարող է շարժւեցնցւել և վեր՝ բարձրանալ, պէտքէ, բնականօրէն, տականի և անհետանայ, փոխանակ կպչելու, ինչպէս ազգությունների պահպանին և վարակելու նրան՝ անշարժութեան ստրկութեան մահաբեր միկրոբներով... Հաստրակական անհրաժեշտ մաքրագործումն է այդ, քաղաքական մտսակ ընտրականութիւն, որից չը պէտք է և չէ կարելի յուսահատւելու...

Եւ եթէ քաղաքական-պատմական այս կրկն ոկ կ երպ արան ափոխ իսութեան համար գարձես զոհեր են հարկաւոր գըռա առաջը կանգ չը պետք առնել իշեր հարիւր հագար զօհ տվնիք ինչպէս ոչ

ի ա ր ա հ օ տ. մի քանի հարիւր գիւղեր՝ ինչպէս թ ա-
լան. տասնեակ քաղաքաթաղեր՝ ինչպէս ու ե ր ա-
վ ա յ թ: Դրա հարիւրերորդ մասը զոհաբերենք՝ իրեւ-
յ ա ր տ ա խ ու մ բ, իրբե յեղափոխական բ ա ն ա կ,
իրբե ազատութեան ո ւ զ մ ի կ: Դա լաւագոյն միջացն-
է՛ թէ նախկին եղեւնի վրեժը լուծելու, թէ նորերը
կանխելու համար: Այտքութեան կեղալը, որով պատաժ-
է հայի կաշին ու հոգին, արտասուրի կաթիւներով չի-
լացւի, այլ մի հեղուկով, որի բ ե ց ե պ տ ը դրւած է-
աղատութեան պատմագրի էջերում, մեծագոյն բժիշկ-
ների ձեռքով...

Ե. ԱԿՆՈՒՆԻ

ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ՌՈՒՍԱՌԱՆԸ

፩ በ ተ ሚ ዘ

Ի՞նչ Անել ԱՅՍՈՒՀԵՏԵՒ

Հրամակում ենք ընկեր Արտասահմ. ներկայ յօթածք, գրած „Դրա-
սակի“ համար, թէե Երև մէջ յայտնած կարծիքներից մի բանիսը
ու հ է ա և ա են: Այս խնդիրը արժանի է բացահայտմանի հետո-
քան ու ձևանական անձանց լուսաբութեան:

Աղմկւած է մայրաբաղաքը, որսառմ են հոեւտորներ...
Թաւական ազատագրական շարժումը, որը բնիւթել և
ծագիւթել էր գետնափոխ նկուղի մէջ Ալիստեր-Գուրցովեան
առջմանադրական" բէժիմով, նորից գուլոս նետեց և լայն,
ահաւոր ալիքով աղողեց ամբողջ երկիրը. Կառավարութեան
բոլոր ջանքերը—արեան չեղեղներով մարի Հրդեհը, իդերեւ
անցան. Լցւեց համբերութեան բաժակի Տառապանք, քէնու
զայրոյթ, առելութիւն, յաւախաբութիւն, արհամորանք—
այս բոլոր խճւած՝ միակամ և ներդաշնակ, ի մի կապակց-
ւեց, բոլորեց ազատութեան հսրանի շորջը և անողորմ
անուղղելի հարած հասցրեց բիւրօկրատիայի նենդ
խառանի, երի բանքներին:

ժամանակ և սրբա ցառութիւն առաջանա զի լորու առաջանաւթիւնը, արդ եւք բարունեց նաև այդ օր համարան ասխազգուշացնան իմաստը, արդ եւք մի կողման արակեց, որպէսնիք ձաւագարք առց նրան ոչ թէ կործան

116

նիշ, այլ ստեղծագործով ուժերին, ձգտող գեպի թուշ-
սաստանի վերածնութիւնը: Ո՞չ Յամաս, ինչպէս միշտ,
իրերի խսկական գրութեան անհասկացողութեան մէջ, ա-
նամօթ, ինչպէս միշտ, մինչև ցինիզմ, Աստիօքէն ինքնափա-
տահ, անոկզբունք, զուրկ սրեւէ քաղաքական րիւռնումից, զիկ-
ւած շատ ու քիչ լուրջ ինիցիատիվների ամենափոքր նշայ-
լից, նա առաջաւց նման յոյս ունի մնալ իր դիրքերում՝
աւինների, բանտերի, ու խոփաղմնն օվանութեամբ, աջակցու-
թեամբ գեներալ և հաճախական մի ամենզջ վոհմակի,
որ անարդել շարունակում է իր բաշիբացուկութիւնները
։ խտացրած զինուրական վիճակի՝ հոգանու ներբռյու...

Անմուռթիւն չէ՞ միթէ այս Նրան ներկայացնուու են
ծրագրական ուղերձ, իսկ նո դրան ստեղծօտիպ կերպով
պատասխանում է՝ “Զեմ թոյլ տայ, ցիր-ցան կ’անեմ”:
Նրան գուռն են ցոյց տալիս և իննդրամ պատուվ հետա-
նալ իսկ նո՞ առանց ամենափոքր շինթմնւնիքի անդամ
իբրև պաշտպան իր գեկլարսցիալի՛, Հանդես է բերում
պետական իմաստութեան այնպիսի սանձարձակ և անփոյթ
կ տը ի չն եր, որպիսիք են Ստիշիննիկն և Գուրեկոն: Կոտան
մեղադրում են մի շարք սպանութիւնների մեջ, իսկ նո
գուրս է բերում գումայշական ամբիջնը անհոգի, անսիրս
ո լ տ ա թ Պաւլովին, որն և յայտարարում է, թէ այդ
սպանութիւնները կատարել են բառ օրէնքի՛ և այսուհետեւ
կը կատարեն, նոյնպէս բառ օրէնքի՛: Միթէ տնամօթու-
թեան զարգաժնակետը չէ այս, միթէ սա մի եղակի հեղ-
նանք չէ՞ Հեղնանք գէպի տառապած, արեամբ ներկւած
ժողովրդի սիրոր:

Եւ չը նայած պյու բոլորին, պետական գուման շարունակում է իր նիստաերը, շարունակում է օրինագծեր քննել հարցազնդումներ անել մինխատըներին: Տարրիկեան պալատում ձառեր են հոսում, ձառեր՝ խաղաղ և ցավկատ, ձառեր՝ հանգստացնող և բոցավառ, ու յանձնաժողովների աշխատանքները—ըրինալծեր, հոգային հարցի, մահւան պատճի և այլ խնդիրների վերաբերմութեառաջ են գնում անընդհատ... Խակ պալատի պատերից դուրս նողիալի կամայականութիւնը բառ առաջնան, զլսարկի թեք դրած՝ ասնձարձակ շարունակում է իր դործը: Եւ ահա յաճախակի մարդու սիրոն ու հոգին լեյւում է զառն, զայրացած զգացմունքով գեպի ն ր ա ն ց սրճեց բազմած պատգամատուրական նասարանների վրայ՝ ձառեր են արտասանում—ձառեր՝ հանգստացնող, ձառեր՝ բոցավառ: Բնական և լիսվին հասկանալի զգացմունք, բայց հոգիւթէ արդար

Պարզենք մեր միութը։ Ոչ որի համար այսօր գալունիք չէ, որ դումայի կազմը բալրովին այն չը դուրս եկաւ, որպիսին սպառում էր կառավարութիւնը։ Կա երազում էր ունենալ աւ-Հարիբարկացին դումա։ Նոյնպիսի մի դումային էին սպառում նոյնպէս և հասարակութեան ծայրայեղ տարրերը։ Սակայն իրականութիւնը՝ Ծարդարացրեց ոչ այդ երազները և ոչ էլ սպասելիիները։ Պատգամաւորական աթոռները դրաւեցին «Հին բեժիմ» համուշած հառակորդները և ջերմ պաշտպանները ոչ միայն հասարակութեան այլև աշխատաւոր մասսաների շահերի։ «Ազգեաներ» -ի շարքերին կից հանդէս եկաւ աշխատաւոր խումբը», ի մի ձուլելով իր դրօշակի տակ ուստական պարլամենտի ծայրայետարրերը։ Եւ այդ խմբի ներկայացրած ագրարային օրինագիծներան է գալիս որոշ չափով իբրև ձեւափառան Սոյիալիստականականների ագրարային ծրագրի։ 14 ներկայացրացիներինի կոչը ուղղած բանւորներին, —պահպանել գուման բացարձակապէս յեղափոխական բնոյթ ունի։ Ալարինի Անդիինի, Քաջիշելի, Պետրունիկեիչի ճառաերը և առհասարակ գումարի ամբողջ ընթացքը, Հենց նրա գյուղութեան առաջին երկու ամսում՝ դրօշմած են այնպիսի տաերութեամբ և արհամարհանքով գետի կառավարութիւնը, ովերջինը պէտք է սկսէր մի քիչ խորհութել ելիէ միայն նորնուռակ լիներ առհասարակ մի որեւէ լուրջ մտածողութեան...»

Այս բոլորը միասին դդալի կերպով՝ բարձրացրեց գումայի վարկը. Ուուսաստանին հասարակախման կարծիքի առաջինքաննչիւր օր պատճամաւորները ստանաւմ են ստանեալներով ուղերձներ, նաևնիներ և հետապիրներ, բանւո-

բական բեղլիւցիսներ, գիւղացիական համախօսականներ, սրճացվ յանձնաբարութմ է գումային մինչև վերջին ծալք կուր միեւ կառավարութեան գէմ, խստանալով նրան համաժաղացրդական աշխայութիւն: Առաջ զնացեր համարձակ, հող և ապասութիւն պահանջեցը համար ժողովրդի համար, մի վհասաւեցէք, որովհեանք. քանի դուք մեր առջնիցն եք զնաւմ, մենք կր լինինք ձեր թեւու ու թիկունքը: Մեռեք, բայց մի վերադաշտեք առանց ստանալու այն բալրը, ինչ խստացել էք ձեզ ընարտներին՝ ահա այդ նամակների, հետ աղբների, գիւղումների և համախօսականների իսաւար:

Յամարձակ, առանց չսփազանցութեամ ուշ բնինելու
րիսիի, կարելի է ասել, որ ներկայումս բազմասանջ Պատ-
սառանի Հայեացքը գարձաւծ է դեպի գուման, ապահանջ
և առնձարձակ կամսյականութեամբ արրւած ժաղարդի
բոլոր յայսերը սառառնում են Տալքիինան պալսոփի շուրջը:
Կայնիսի ուսաց ծալքայեղ կուսակցութիւնների երեխնի
անհաշտ ներկայացուցիչներն անդամ զգում են, որ յար-
ձակնել գումայի վրայ իրենց որոշ չափով իրաւացի՝ մե-
ղադրանքների ամենով ջանբարութեամբ նպաստայացամքար
չէ և երկ կայ ըստ ու ու է ին, որովհետեւ յարձակնել նրա
վրայ ու յ ժ մ կը նշանակի գործել յօդում կառափա-
ռութեան: Կայնիսի Սօցիալիստ-Յեղափոխականների մար-
տական կազմի անհրաժեշտ սեպեց յայտարարել մամնավ
միջացով, որ նա գագարեցնում է իր տերրօրիսական գոր-
ծունեութիւնը պարզամենական նստաշրջանի բնիթացքում:
Նշանակում է, որ նա էլ մի ինչ որ բան է ապաստմ գու-
մայից: Բայց ի՞նչ:

Առաջին անգամը չէ, որ Տարբիկեան պալատի պատուի մասնակին արիթրունայից հնչում են յուսախաք բառեր. «Մենք անզօ՞ր ենք, մեզ չեն լսում, դնանք մեր աները, ասենք ընտրողներին, որ Հասել է ժամը որ Հենց իրենք իրենց ձևով պաշտպանեն իրենց տանակուի իրաւունքները, և կամ մնանք մեր փառաւոր պաշտօնատեղում՝ մինչև վերջ, ասկայն գիմենք ժողովրդին մի կոչով՝ մեզ պաշտպանելու ոչ միայն խօսքով, ոյլ և գործով, թէ կուզ ուժով եթէ ուրիշ ձար չը կայ»: Մակայն այդ օրինակ յարարարութիւնները արձագանք չեն գտնում գումայի մեծամասնութեան ուղղեղների և սրտերի մէջ նա, այդ մեծամասնութիւնը՝ դեռ ևս չէ կորում իր յայսերը բիւրուկրասիայի դէմ սկսած կուի խաղաղ փախճանի վերսրբերմանը, նաև Հաւատում է, որ գեռ Հնարաւորութիւն կայ՝ իսյու տալու արիւնչեղութիւնից: «Մենք ձեզ կր սպանենք օրինականութեամբ», ասաց երբեմն բերելը գերմանական իշխանութեան ներկայացուցիչներին և այդ «օրինականութեան» ասկտիկը, ինչպէս երեւում է, իւրացը ել է նոյնպէս ուռուայ աւաջին պարզամենափաթիւնը: Ահա թէ ինչո՞ւ պատգամաւորները շարունակում են ճառել բազմել յանձնաժողովներում, քննել օրինադժեր և նոյնին հարցապնդումներ անել ոչ մի հաւատ չը ներշնչող մինհսարներին: Կրանք գործում են առանց յետ ծալելու իրենց ձեռքերը, կրանք ցանկանում են անել ինչ Հնարաւոր է, որպէսզի արդարացնեն այն անսահման և պրատաշարժ հաւատոր, որը ցայց տւին նրանց ընտրողները Եւ ոչ մի կասկած չը կայ, որ պատգամաւորների որոշ մասը կանգչի և ոչ մի պատահակիք առջև, միայն թէ մինչեւ վերջը հայցնէ սկսած գործը: Ամենահաւատնականն այն է, որ գումայի մշակած օրինագերից և ոչ մէկը չի հասառաւի բարձր իշխանութեան կողմից և հետևալուր իրագործումն չի գանի իւսանքի մէջ: Կաչ արած: Այն ժամանակ դաշտան մաքսր կողմով կը կարողանայ ասել յօւ զառ ուշակ լուսաւագութեամ!

սել՝ մինչև որ կառավարութիւնը ոչնչացնի մէկը միւսի յետից գումարի բոլոր օրինագծերը բայց չէ՞ որ դա կը լինի մը ծանր տանջանք մուրացիւնութեան հայրած տառապեական երկրի համար:

Այս պատկիսի խոհերից է առաջ գալիս այն հակառակության անբարեացակամը զգացմանը, որի մասին մենք խօսեցինք վերև, զգացմանը, կրկնում ենք, օրինական, բայց հայի թէ արդարացի, որովհետեւ անհիմն է պահանջնել ն երկայ պատշաճաւորներից աւելին, քան նրանք են անում՝ իրենց վրայ դրաւծ պատասխանաւորութեան դիտակցութեանց ժողովրդի առջև, համաձյն իրենց խոհերութեան վեան:

‘**Ծայլընելի** կուսակցութիւնները, ինչպէս յայտնի է, ան-
խուսափելի են համարում ընդհանուր զինւած ապօտամ-
բաթիւնը Ուսւսասառում։ Հապա ինչո՞ւ այդ կուսակցու-
թիւնների պարագլուխներից շատեղը այն համզմնւաքին ե-
կան, որ հարկաւոր չէ գուման վարկաբեկի անել հստարակա-
կան կարծիքի առջև, ո՞րտեղից ծագում աւալ այս ապա-
սովական տաքափիք՝ նրա վերաբերեալ նախ այն հանգա-
մանքից, որ զինւած ապօտամբութեան անխուսափելի լի-
ներու համոզմնւաքի չետ միասին՝ նրանցից իւրաքանչիւրի
մեջ գեռ չէ մարած թշշւառ Ուսւսասառնը նորանոր արիւն-
չեղաթիւններից ազատ սրահելու կարելիութեան յշյալը-
իսկ յեսոյ—և այդ ամենակարեւորն է—քաղաքական տար-
րական տակոը թելագրում է նրանց, թէ չէ կարելի, ան-
կըսասակայազմար և անարդար է յարձակել մի հիմնարկու-
թեան վրայ, որին հաւասար է լինծայում համարեա՛ ամբողջ
երկիրը և որի վրայ են դրած, գոնէ ն ե ր կ ա յ մ ո մ ե ն-
ա ս ս ս մ է, աշխատառ լայն մասսաների վերջին յոյները:

թաղ կեսակը ինքը արմատախիլ անի պյու յշպր, թող
ժողովուրդը իր սեփական աչքերով տեսանի, թէ որքա՞ն ու-
նայն միամիտ է իր հաւատք գէպի բարձր իշխանութեան
պարագանութիւնը՝ դարման անելու իր կարիքներին.
թող խարսակի միանդամ ընդ միշտ նրա վասահութիւնը
գեսից ցարի բարեացակամութիւնը, թող հասկանայ, որ
„երկիր լուս մարգիկը”, ժողավրդի սրբին մօտիկ թանկա-
զին բնտեղալները անդօր են ազատութիւն և հանդսու—
թիւն տալ նրան, քանի գեռ գոյսութիւն տեսին ամենակա-
րող բ իւր օ կ ը ա տ ի ա ն և նրան ներշնչող պալքատական
կ ա մ ա ր ի լ լ ա ն ... և այն ժամանակի... այն ժամանակի
զարգացման հինքը իր սեփական ձեռքով իր հարթե
ազատութեան ձանազարհք: Այդպէ, է մատծում յեղափո-
խականր և —որքան էլ ախուր, որքան էլ սարսափելի չը լինի
պյու—սական պէտք է խաստվանել, որ նրա հաշիւների
մեջ աւելի ճշգրտութիւն կայ, քան թէ գումայի մեծա-
մանութեան...

Հ ի մ ն ա գ ի թ ժ ո զ ո վ . Զ ի ն ւ ա ծ տ պ ս տ ա մ -
բ ո ւ թ ի ւ ն . Ա բ ք ա ն թ ե լ ե լ ա ս պ ո ւ թ ե ա մ բ ե ն ա ր ա ս -
ս ա ն ո ւ մ յ ա ճ ա խ մ ա ր տ ա կ ա ն ա յ դ լ օ պ ա ն գ ն ե ր ը : Բ ա յ ց չ է
ո ր ն ր ա ն յ ե ե ա կ ի ց կ ա ն դ ն ա ծ է մ ի ա մ բ ո վ շ շ ա ր ա ն ա ր ի ւ ն ո ւ -
ս ա ր ա կ ա ն ն ե ր ի , ո ր ս ա ն ք ա ն խ ո ւ ս ա փ ե լ ի օ ր է ն կ ը վ ե ր ա ծ ւ ե ն ա
ա ր ի ւ ն ո ւ ի բ ա կ ա ն ո ւ թ ե ա ն հ է ն յ ա յ ի ն ն շ ա ն ա կ ա լ ի ց օ ր ը
ե ր ը ա յ դ լ օ պ ա ն դ ն ե ր ը խ օ ս ը ի ց գ ո ր ծ ի կ ա ն ց ն ե ն : Հ ա ս կ ա ն ա մ ի
է , ո ր ա շ ա լ ո ւ ր ի գ ո ր ծ ն ա կ ա ն յ ե բ ա կ ի ն ա կ ա ն ն ե ր ը կ ը ց ա ն ի կ ա -
ն ա յ ի ն գ ի մ ա ւ ո ր է լ ա յ դ օ ր ը ո ր լ ո ւ ս զ մ ա կ ա ն ի բ ա կ ա ս ա ր պ ա տ ր ա ս -
ս ա կ ա ն ո ւ թ ե ա մ բ , ո ր պ է ս զ ի ա ն խ ո ւ ս ա փ ե լ ի ո վ ը ե ր լ ո ւ թ ի ւ ն ը
վ ե ր ջ ա ն յ վ ա ս ա տ ա յ ի յ ա շ զ թ ո ւ թ ե ա մ բ ե ւ մ ը և ո չ թ է ա յ ն -
պ է ս , ի ն չ ա կ է ս ե ր ա ւ Մ օ ս կ վ ե ա ն ա պ ա տ ա կ ե ր ո ւ թ ե ա ն ա փ ո ւ ր
ո ր ե ր ի ն Ա յ դ ա ե ղ ը բ ա ւ ա կ ա ն չ է ք ա ջ ե ր ի խ ե ն ն թ ո ւ թ ի ւ ն ը ”
ա յ դ ա ե ղ հ ա ր կ ա ւ ո ր է , ո ր մ ա ս ս ա ն ե ր ը մ ի ա ն գ ա մ ը բ ն դ մ ի շ ա -
և ա ն դ ա ւ ն ա լ ի օ ր է ն գ ժ ա ւ ի ն ա ն ց ե ա լ ի չ ե տ , գ ժ ա ւ ի ն ո չ
մ ի ա ն մ տ ք ո վ լ ա յ լ և ս ր տ ո վ : Ա յ ս տ ե ղ հ ա ր կ ա ւ ո ր է — յ ո -
ս ա հ ա ս տ ո թ ի ւ ն .

Եւ ընթացիկ բոլոր գեղքերը տանում են գեղի պյուիսը-գեղի գործօն տևահամարժին...

Գլուխացնելի

θ b p θ θ u

ԿԵՆԴՐԱՆԻ ԹԱՂԻԱԾՆԵՐԻ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ

(Տօնաւորված բանիքներ)

IV

Պատշաճութեր, Տարբերութիւն Երիտասարդություն և Ասմեղականություն միջև, Ներսուն օրէնքը. Անիրութը բա պազուքան և Տասակի. Բանաւրիկադների բնիքանուց բխը. Եղանակառություն:

Յանցանքըները պատժելու համար Թիվրքիայում, ի հարկէ, կան օրէնքներ, և դրանք բոլորն էլ վստահ կարելի է առել շատ բարձր են թիվրքական արդարագուատութեան ընդհանուր մակերեսիթից, որովհետեւ առնւած են թարգմանաբար և կը չետեղութեամբ ֆրանսիական օրէնքից՝ առանց յանձնան ընթանալու նրանց էւթիւնն ու իմաստը: Կեանքի մէջ այդ օրէնքները մնում են մեռած տառեր: Պատժի շափր կախւած է գտատարնի բացարձակ կամքից՝ նայելով մէ՛ ինչ վերաբերմունք ունի նա գէպի յանցաւորը՝ բայց նրա ազգութեան գիրքի, անձնական կապերի և մանաւանդ նրա գործ դրած սպիներին:

Ըսդհանրապէս առնելով թիւրբիայում ոչ մի յանցանք այնքան խիստ չէ պատճեւմ, որըան քաղաքականը: Կախորդ գլխում մեր բերած օրինակները բաւական խոչըր ապարայիներ են զրան: Ամենից քիչ պատիժ կրտ յանցանքը պահանջել աւազակութիւնն է: Յալորական պատիժը դրա գեմ երեք տարի է: Բանակերից մէկում եղած 24 աւագակ բանտարիկեալներից 23-ը երեք տարւայ պատիժ ունեին. միայն մէկն էր 6 տարւայ գատափարտած և այն էլ նրա համար, որ տարիներ առաջ նոյն յանցանքով նշանակւած պատիժը գերջայնելուց յետոյ, նորից ձերբակալեց և այդ պատճառով կրկնակի պատիժ ստացաւ: Այդ երեք տարին, աւելի ձիշտ երկու տարին (մէկ տարին ներւում է, ինչպէս կը տեսնենք գերջը) շատ շնչին պատիժ է համարւում թիւրբիայում աւազակութիւնը արհեստ գտարձրած և նրանով հպարտ՝ չէրքեց քիւրդ, թիւրբ, աւնաւուտ և այլ տարրերի համար, որոնց կարծիքով „մի կուզքի զրայ պատկելով“ իսկ երկու տարին կարելի է անցկացնել: Ֆերես մասամբ էլ պատժի թիւթեռութիւնն է պատճառ ի շարք այլ բազմաթիւ պատճառների, որ թիւրբիայում աւազակութիւնը չէ նույնում և սահմանափակում...

Վիւս յանցանքները համեմատաբար աւելի խիստ են պատճեռում: Մորդասպանութիւնը, եթէ այդ կատարւած է նախամատածւած կերպով, գատասպարտում է 15 ապրւայ թիւպարութեան, ինքնապաշտպանութեան դէպքում՝ 3 ապրւայ: Գողութիւնը 1-3 ապրով՝ բունաբարութիւնը՝ կատարւած աղջկայ թէ տպայի վրայ՝ գատասպարտում է 3 ապրւայ բանամիկութեան:

պական ապրանքը: Հայերը շատ գոհ կը լինէին եթէ ամեն մի աւազակութիւն գէթ այդչափ պատիժ ստանար. այդ էլ չը կայ: Երկրում կատարւող աւազակութիւնների հինգ տոկոսն իսկ չի պատճռում այդ թեթև պատճով Պատիժն էլ արևում է միայն այն գէպօւմ, երբ աւազակը պատահմանք գողացած ապրանքը որևէ քաղաքում ծախելիս ճանաչում է թալանած հայի կողմից, և կուռավարութիւնը աւազակին բացարձակ պաշտամ չը ներկայանալու համար՝ ստիպում է ձերբակալել նրան:

Աւազակութիւնը կատարած տեղում փնտրտուքի դուրս գալ, ստիկան զրկել, քննութիւն նշանակել դրանք ձևական բառ են: Շատ անգամ ստիկանները, տեսնելով աւազակներին, խորհուրդ են տալիս մօտ վայրերում ըլք մնալ այլ քաշել հեռունեղը. իսկ իրենք գալիս են յայտնում, թէ աւազակներ չը կան, անհետացել են... Դրանով էլ ինդիրը փակում է:

Բանտերում եղած ուսումնասիրութիւնից երեսում է, որ մասնականների կողմից հայերի գէմ կատարած ոձիրները մնում են անպատճիք: Յաճախ կաւալֆարութիւնը սպանւած հայերի գիտակը անհետացնում է և բոլորը ազգականներին մեղադրում զրպարտուր ենան մէջ: 1892 թ. ամսուր Յ զէյթունցի հայեր սպաննեցին ժիւքքաբնակ Գրադալի և հայաբնակ ֆնդը ջակ գիւղերի մէջտեղը: Աստիկանութիւնը լրելուն պէտ՝ գլուխ ունենալով բինբաշին՝ զիշերով տեղ է հանում, այլում գիտակները ու հետքը անյայտացնում: Այն ինչ առաջնուց արդէն այդ մասին արդէն լուր է տարածած լինում ֆնդը ջակ գիւղերմ և շատ գիւղացիներ հետաքրքրելով՝ գնացած ու տեսած են լինում: Միհրդատեան անունով զօլսեցի մի սարկաւագ, որ այդ միջոցին այնտեղ է գտնելիս եղել՝ պատրիարքի կարգադրութեամբ, գիւղացիներից իմասնալով եղելութիւնը առաջ առաջ արդէն այդ միջոցի մի ուրիշ առաջ է տարածած լինում գիւղերի մէջտեղը: Վաստիկանութիւնը լրելուն պէտ՝ գլուխ ունենալով բինբաշին՝ զիշերով տեղ է հանում, այլում գիտակները ու հետքը անյայտացնում: Այն ինչ առաջնուց արդէն այդ մասին արդէն լուր է տարածած լինում ֆնդը ջակ գիւղերմ և շատ գիւղացիներ հետաքրքրելով՝ գնացած ու տեսած են լինում: Միհրդատեան անունով զօլսեցի մի սարկաւագ, որ այդ միջոցին այդպիսի վիճակիցիներ չունենալ...

Եցան առաջինը՝ մահւան, իսկ երկրորդը՝ հարիւր մէկ տարւայ բանտարկութեան: Այն ինչ միւնոյն բանտառմ եղած 28 թիւրը մարդասպաններից միայն մէկն է հարիւր մէկ տարւայ բանտարկութեան դատապարտութիւնը ժամանակամիջոցը, այլ նրա երկուներորդ մասը: Ա ֆլուն հ ան է կուտող այդ ներումը հնարել է սուլթան Համիդ իր թագավորութեան առաջականութիւնից սկսած և որը զնալով այս քրիմ օրէնքի կերպարանը է ստացել: Տարբերութիւնը նրա մէջն է, որ ներման գէպօւմ՝ հրամանը պէտք է գայ հետաքրով Պօլսից սուլթանի իր առ է ի համաձայն, որ արուր է րիւրբական մեծ տօներին՝ տարւայ ընթացքում 4—5 անգամ՝ Մէկվուտին (Մահմէդի ծնննանդ) բայրամ ներին և սուլիմանի ծնննեան ու գահակալութեան տօնելին: Այդ հեռագիր համաձայն, նոյն օրն է եթէ արձակում են այն բանտարկեալները, որոնք լրացրել են իրենց պատժի երկութեամբ մասը: Այդ ներումը չէ տարածաւմ քաղաքական յանցաւողների վրայ, իբրև սուլթանի գերիշխանութեան գէմ բոլորով ընդգուռ տարրի, գայ հականալի է, բայց որ սուլթանը այդ ներումից զրկում է նոյնպէս և բանտարութիւն կատարողներին, այդ է որ ներկայանում է իբրև մի մեծ թիւրիմացութիւն: և յամենայն գէպս վերին աստիճանի անախործ՝ բաղաքական յանցաւողների հնցնափրութեան համար, որոնք ուրախ կը լինէին այդպիսի վիճակիցիներ չունենալ...

Դաւնանք այժմ մի փոքր վիճակադրական համեմատութեան: Վելցնում ենք իբրև յենակէտ մի շրջան, ուր ապրում են թիւրեր, հայեր, քիւրդեր և չէրքեղներ:

Մարաշի սանջակում, որի մէջ մանում են Զէլթունի, Ալպիստանի, Անդրբնի, Կոկիսանի և Բազարջիկի դաշնաները, աղգորնակութեան թիւն է մ տ 195 հազար, որից 109 հազարը թիւրք, 57 հազարը՝ հայ, 24 հազար՝ քիւրդ և 5 հազարը չէրքեղ: Վեց տարւայ ընթացքում այդ շնչանի բանտարկեալների թիւրք երբէք չէ իջել 170-ից և չէ անցել 240-ից: Դրանցից թիւրքերը՝ նւազագոյն 122, առավելագոյն 133, հայեր՝ 19 և 53, քիւրդեր՝ 25 և 48, չէրքեղներ՝ 4 և 6: Նկատելի է հայ ու քիւրդ բանտարկեալների երբեմն խիստ աճուրը՝ հայերին՝ իբր հետեւանք յամախակի կրկնող քաղաքական ձերքական ձերքակալութիւնների, իսկ քիւրդերին՝ աշերքած առաջ կատարուող կատարուող խմբական ձերքակալութիւնների: Ըստ յ ա ն ց ա ն ք ի, այդ թիւրք սովորական գողերը կազմում են 62 և 68, քաղաքական յանցաւողները՝ 12 և 43, մարդասպաններ՝ 27 և 30, առազակները՝ 21 և 24, աշերքածական բնդէտարութերի և գլխաւորապէս աղջիկ փախցնելու ինդիրով՝ 28 և 50, աղջիայ բոնարարում՝ 13 և 16, տպայի բանտարութիւն՝ 7 և 9:

Ե՞նէ հայ ընդհանուր բանտարկեալներից հանենք բաղաքական յանցաւողները, կը մնայ 7 և 10, որից երկուը մարդասպաններ, իսկ մնացածը մանր գողեր: Համեմատելով ոձրագործների թիւրք աղգորնակութեան թիւրքի հետ, տեսնում ենք որ իբրաքանչերը տաս հազար բնակչին ընկնում է հայերի մէջ մօտ երեմն 1 և երեմն 2 յանցաւոր, թիւրքերի մէջ 11 և 12, քիւրդերի մէջ 10 և 20, չէրքեղների մէջ 8 և 12: Մինչդեռ բանտարկեալների մէջ բնդհանուր առամսը՝ հայերը քաղաքական յանցաւողներ են, միաւ աղջիկից և ոչ մի քաղաքական յանցաւորը չը կայ: Թիւրքերի շնչանում ամեն տեսակ ոժիքներ կան խառը, այնպէս որ գժւար է ասել թիւրքի ամբողջ կայերը գիւղերի մի ընտանիքի վրայ, աղամարդին վիրաւորեցին և կնոջը պանեցին: Հազարակի տէպէ: Դա տեղի ունեցաւ սոսկ թալաներու մտքու: Քայց այդ պարզ ոճիքը մի ահագին քաղաքական փոթութիւնի բարձրացրեց երկու ամբողջ գիւղերին և կալեպի: Չը շրջաններում Ամեն կողմը զօրքեր, խառութիւն, հալածանք: Զէլթունի շրջանների լրցւեցին զօրքերով ու փրփառութիւրքը ամբոխով Զէլթունին ստիպւած եղան յանցաւորների յանձնելի որոնք կարծ միջոցում դատապարտ-

թիւրքից եղան ընդհանուր մասին մօտաւոր գաղափար կազմելու համար

(Ճիշտ ստատիստիկ թերևս Պօլսի կառավարութիւնն իսկ (ունենայ) մենք կը վերցնենք մի վիլայէթի բանատը՝ ինանիւրի վիճակագրութիւնը, որ ժողովել ենք տեղն ու երաների դիմաց մասամբ թիւրտական համար մասամբ: Դա հալեպի վիլայէթն է, որը համեմատած թիւրտական մասերի—հայկական, արաբական մակեդոնական քիայի այլ մասերի—հայկական, արաբական մակեդոնական վիլայէթների հետ—շատ աւելի անդորր վիճակ ունի: Հետեւ վիլայէթների մենք բոլոր վիլայէթներում բանատարկեալունքին նախ թիւն բնդունենք, ինչ որ հալեպ վիլայէթումն է, դա ոչ մայսյան չի լինի չափազանցրած, այլ ընդհակառակի իսկականից էլ պակաս կը լինի:

բանաւոր կեալների թիւն է՝ Հալէպ քաղաքում՝ 1055,
Մարտի սանջակում՝ իր զագաներով միասին՝ 240, Ալբայի սանջակում՝ իր զագաներով միասին՝ 264: Հալէպին անմի-
ջանան կերպով ենթարկուող զագաներում – Այնթապ՝ 95,
Անտիոք՝ 86, Քիլիս՝ 63, Ալէքսանդրէս՝ 45, Կիլիք՝ 25,
Բէյլոն՝ 23, Խորէբ՝ 21, Հարէմ՝ 15, Զօքուլ՝ 12, Ռահա-
բէյլոն՝ 8: Ընդամենը՝ 1952: Սրա վրայ պէտք է տևելացնել մանր
կունենի ու տուբերէք չը վճարելու պատճառով ամենօրեայ-
ձերքակալածների թիւը, որ այդ վելայէթում մաս 200-ի
է Հանում: Գույքարք՝ ամբողջ վիլայէթում՝ 2152:

Մենք հաշվի. մեջ չենք առնում այն բազմաթիւ խեղճ
ու կրակ պանդուխաները, սրոնք գիւղերից հաւաքւում են
կետրօնական քաղաքները հասարակ բանուրութեամբ իրենց
օրապահիկը ձեռք բերելու և որոնց, որպէս թէ ե զք է բ է
շունչեցների՝ կառավարութիւնը ժողովամ է սահիկանա-
տներում և ապա նրանցից աքսորիխաների կարաւաններ
կազմելով՝ ծրաւոր ժանդարմների հսկողութեամբ քշում է
գէպի իրենց հայրենիքը: Բազմաթիւ բանտերում քաշ գա-
լով՝ այդ քաղաքածների խմբերը երրեմն շաբախ ներսով ու
ամփաներով ստիպւած են քայլել ու յաձախ հիւսող, ուշ
ժապար, մահւան դուռը հասած՝ միայն իրենց օջախի
բնինել:

Այդ հաշով թիւրքիայի 28 վիլայէթներում պիտի լինի ժողովրապէս 60,000 կալանաւոր: Բացի 28 վիլայէթներից թիւրքիայում կան նաև 7 սանջակներ (էլիքի վառասակինէ), որոնք շեն ենի արկուում որևէ վիլայէթի պահ կապւած են ուղղակի և Պօլսի հետ և որոնցից իւրաքանչիւրում միջին թւով 450 բանտարկեալ կայ: Գումարը 3150: Թիւրքիայում կան 8 գալաններ (բերդ) ուր բարձրածների թիւր 3000-ից աւելի է: Այս երկու թւերն էլ առնելով վիլայէթներում զանուող թւերի հետ՝ թիւրքիայում ենած բանտարկեալների թափանուր կազմում է մոտ՝ 6600:

Այդ թիւրը գուցէ խաչոր ինքն լրաս ինքեան, չամենա-
տաքար ա ն չ ա ն, եթէ ի նկատի ունենանք, որ ունա-
նեան պետութեան մէջ, ուր կայ 22 միլիոն ժողվուրդ, կա-
տարում են աւելի ուժին եր, քան աշխարհի պէս է անկի-
ռում: Եյդ քչութիւնը բայցարել կարող է միմիայն այն
հանգամանքով, որ սուլթանների երկրի մէջ յանցանքի մը
շատ անշշան տոկոսն է ենթարկում պատասխանաւու-
թեան և պատժի, մինչդ եռ մեծագոյն մասը ննում է ան-
պատժի, ազատ՝ շարունակելու ամեն տեսակ ուժիններ
թիւրք պաշտօնեաններ, լինելով քաղաքական ուժրագործ
պայմանների զաւակներ, նոյնպիսի անտարբեր վերաբերմունք
են ցոյց տալիս գէպի ամեն մի կործանող արարք, որպիտի
ցոյց է առախ ինքը՝ թիւրք ամբողջ թէժիմը և կոյր ամբո-
լու Ամենաբարձր թիւրք պաշտօնիայի մէջ երբէք չէք տես-
փ զպանք, զայրոյթ գէպի մի ոճիր, որ քաղաքակիրիւս
հասարակութեան մէջ ընդհանուր ցասաւմ է առաջ բերու-
կործանելու, աւելի լու, սչչացնելու միտ ու արեան է փոխւե-
թիւրքի մէջ և տարօրինակ չէ, ու պաշտօնեան փոխանա-
պատճելու ոճրագործին, նրան ազաւում է կամ այն պատ-
ճառով, որ նա լիւրքը է և կամ այն պատճառով, որ ն
վասաւմ է ատուած զեւաւուրին⁴, առանց մասն երու
հասկանալու, թէ այդ վասարը ընդհանուր հայրէնիքինն
հայրէնիքի և արդարութեան գաղափարն արհքան ազո-
այնքան խաւար է թիւրք ամբոխի, հոգեւորականի, պաշտօ-
նեայի մէջ որ նա չի կարող հասկանալ թէ մի և նոր
հայրէնիքում կարող են լինել և մոհմեծականներ և քրիս-
տոնեաններ և որ արդարութեան տեսակէուր պիտի լինի հա-
ւասար բոլորի համար—առանց խորութեան կրօնի և ազգ-

Եւ շրջաւմ են ոճրագործները ազատ, անվախ երկրի մի ժայրից մինչև միւսը, իբրև լայնատարած որ սատեզ զի իրենց աւերիչ յարձակումների համար քաղաքակիրթ հակումներով տարւած տարրերը արիւնաքամ են լինում: Աշխատաւոր ժողովուրդը դասանում է: Երկիրը գատարկւում է: Արեան հոտը տարածւում է ամեն կողմ և հասնում է: Պօլիս՝ մինչև իսկական իհկրքերի քիթը, մինչև համերի ապարանքը և այնտեղ, սարկացնող պալատի մեջ, ամենքը յափշտակւած այդ հոտով՝ փառաբանում են Ալլահին, որ վերջապէս դեաւուրները՝ թաղնում են իրենց երկիրը: Նարգ, մահաբեր բէժիմի ներկայացուցիչները կուրացած չեն տեսնում ամբողջ երկրի քայլքայիւլը, ուժառապատ լինելը, չեն նախատեսնում այն վիթխարի ղնցումը, որի առեղծած աւերակների տակ պիտի թաղւին իրենք, հէնց այդ մաշալլ գոռապղները:

Տնբում է ամբողջ երկիրը սճիրների ցաւից, ժահըակալ
վէրքերից, տնբում է այն անօրէնակ ձնշումից, որի աղքիւ-
րըն ու խթանը բանակալութեան կետրօնն է, սուլթանների
արիւնոտ ապարանքը, Բօսփօրի ափերի այդ եղակի բունա-
տունը, ուր փառաբանւում է "Ճիրի աստւածը":

Եւ բողոքալները՝ ազատութեան ու վերածնութեան
միակներով հայածական, սուս ու հոռվ ապատաձ՝ գնում՝ են

ՄԱՐ

U. U. U. L. A. K. P. B. P.

„Գրուզակին” լսմբ աղքատվելիսնը յուշիսի 22-ին հեռ գր ունեցած գիտութիւն արեց Պարիկը, Լօնդօն և Բրիւսուն, թիւրքահամայնք գատի կալմանակից պատգամուռներին, պնդելով՝ պաշտպանել մեր գատր, իբրև միջազգային գատր, Լօնդօնի Միջազգային կոնքրէի առջև։ Հօնդրէն, որին ներկայ էին 600 պատգամատուրներ բոլոր, երկրներից, բայց եց յուշիսի 23-ին և առեց երեք օր։ Հեռագիրը Լօնդօնից հալորդում է այդ մասին հետեւեալը։ Ժաղացվութիւնը Լօրանի (Բելգիայից) բանաձեր, որով առաջարկուում է Լուչէյի կոնքրէին՝ միջոցներ ձեռք առնել, հարփադրելու թիւրքիային՝ յարգել միջազգային գայնագրերը և տալ հայրէրին նոյն իրաւունքները, ինչ որ գայերում են թիւրքերը։

Ամենի ամառները կը հրատարակենք յաջորդ անգամ։

Հաղիւ մինհստրների խորհրդի նախագահ գ արձած՝ Ստօ-
լիպին, Դուռմայի ոչնչացման ամենաջերմ կողմանիցը, յուլի-
սի 24-ին ուղարկեց կովկասեան փախարքային մի հետադիր,
իի խրախուսիչ սպառնալիքներով. «Անկարպութիւնները պի-
տի սանձա՞չարեին»—սառմ է հանրածանօթ եզրիստում-
նիստրը, վստա՞ն, որ հասարակութեան լաւագոյն մասը ա-
ջակա կր լինի այդ գործին... Դուրս եկէք ձեր որչերից,
լաւագոյն մեծարիւրակներ, յարի աջ ձեռքքը ձեզ գործի է
շրաւիրում...

Գրանիսիական պարլամենտը իր նստաշրջանի վերջին ժողովում թոյլ տռեց մի գործողութիւն՝ անպատճեր թէ հանրապետութեան և թէ իր անւան, — նա հրաժարուեց ընդունել սոցիալիստների առաջարկը՝ համակրանք յայտնելու Ուստաստանի երիտասարդ Դումային և նողկանք՝ բռնաւոր ցարիկմին։ Մինհաստ-Նախագահի ցանկութեան համաւոր ցարիկմին։ Մինհաստ-Նախագահի ցանկութեան համաւոր ցարիկմին։ Կամ այս պատճենում էին լրացրեն առաջարկի մայն՝ սիստեմ փակեց ձիշտ այն ըստիկին, երբ առաջարկի ձայն՝ սիստեմ փակեց ձիշտ այն ըստիկին, իրենց առաջարկի հեղինակները պահանջում էին լենել իրենց ձայնը, Դա մի վեց ինակները պահանջում էին լենել իրենց ձայնը, մասնաւունդ այն վրդովեցուցիչ փաստ է, անհասկանալի մանաւանդ այն պատճառով, որ հանրապետական կառավարութեան ղեկը

գտնաւում է այնպիսի մարդոց ձեռքում, ինչպէս Ալեմաննակ Բըհիան...

*

Հայոց Եկեղեցու Ներկայացուցչի վերջին կողմակը, նըւշիրւած Եկեղեցական ու ա հ մ ա ն ս դ ր ո ւ թ ե ա ն, առանց հակացոյցի չանցաւ: Խջմածնի միաբանական 14 անդամներ, ուստի յայտնի իրենց խիստ պահպանողականութեամբ, միւսները իրենց արտասաւոր անցեալով, դիմեցի կաթողիկոսին, մի բողոքագրով՝, որի իսկական իմաստն է չը զրկել հոգեկորականութիւնը իր գարեւոր արտօնութիւններից, և թոյլ տալ որ նա շարտանակէ սիրել և աղօթել աղօթել և տիրել... Իրաւունք ունէինք սպասելու, որ հայկական մեծ տաշնապի այս աւ օրերին՝ հայոց կղերը, ինչքան և պահասաւոր, այդ օրինակ յանդուգն ցոյց չ'անեց ժողովրդի դէմ, որ մեր բոլոր տանջանքների և ցաւերի միակ կրողն է ներկայ օրերին: Սակայն կղերը անուղղելի են անդգայ: Եւ մնում է, որ առաջիկայ կենտրօնական ձոռովին նա վճռական պատիժ ստանայ և մի անգամ ընդ միշտ ձանաչի իր համեստ դերն ու տեղը: Այդ ժողովի գումարման առիթով Դաշնակցութեան Արևելեան Բիւրոն հրատարակել է մի շրջաբերական, որի մեջ ի միջի այլոց, առած է: „Մեր Եկեկավարող Ակրթունքները այդ գործում պիտի լինին՝ 1) Կատարեալ ժողովրդապետութիւն՝ հասարակական բնույթ ունեցող բոլոր գործերում: 2) Քառանդամ ընտրողական սիստեմ, բոլոր գործերում: 3) Ուսումնարանների և կալւածների կառավարութելու բոլորովին զատել հոգեւորականութիւնից: 4) Հոգեկորականներին թողնել միմայն գաւառանանքային և ծիսական մասու: և 5) Խղճի կատարեալ ազատութիւնն:

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԿԱՆ ԱԳՐ

S T R R O R

Հ. Յ. Դ. Մ.-ի մարմնի վճռով տէրօթի ենթարկւեցաւ չիմ-Քաղաքի (Սալմաստ, Պարսկաստան) մէջ նոյն այդ քաղաքի բնակչիշտերէմ Սառայի լաճ Յակով Գրիգորևանելը—յայտնի մատնիչ, ժողովրդի կեղծքիչ և նախկին փոխառ նորդ Խոյի տաճկաց հիւպատոսի; - ժողովուրդը ամխտիր՝ հայ, հրէայ, թուրք՝ օրհնում է Կտրինի ծերոքը, որ վերջ տւառ զաւաճամ կեանքին: Տէրօթիստները ազատ են:

Հ. Յ. Դ. Մարմին
Կաստել Հ. Յ. Դ. ԱՏՐՈՎԱԾԱԿԱՆԻ Կ. ԿՈՒԻՏ

U h h p u s h u h φ p k y

Urbeustadt Riedberg gewinnt

Տուիցերիա-Ա. Թ. Լ. նույր 25 մրանի, Ալյայսէն 10 ժր.:
Գրանս սիա-Ակն-օռպ' Ալպան Կարօքն 10 ժր. նոյն հաղամէն
Խոշտի 5 ժր.:

Գերմանիա.—Սուլքարս Եղի. Յակ.-Լ. 10. 50.:
Մին. գումար 60 ժմ. 50 ժ.

Վեհապատճեն Ամեր Տալ

Հանգստակ լոյց օրինական է:

ԱՆՀԱՅԱՎԱՐԱԿԻ Կ. ԿՈՄԻՏԵՐ

ԱՆԴՐԱՊԻՏԻ Կ.-Է.ի, յունիս 20-ից մինչեւ դեկ. 30-ը 905 թ.՝ Հետեալ խմբերից՝ Գոհարիկ 15, Նորայ 4, Արմենաւորաց 79, 90, Երկար 21, 35, ևս 3, 80, Արմենաւորաց 11, Վազգեն 8, 'Իմում' 4, 50, Կարո 9, 75, Պետօ 8, 50, ևս 8, 50, ևս 9, 50, 'Իմում' 3, 50, Թուման 10, 'Իմում' 4, Բաբկէն-Սիմենի 12, 60, Կայճակ 2, 55, Վազգեն 4, 50, Մաղիկ 11, Արամս գիղի Անդրամիկ 50, Կարո 7, 45, Թուման 11, 25. Բաբկէն-Սիմենի 3, 10, Վազգեն 22, Կոկն 4, 15.

Արենաւորաց 12, Երկար 8, Շղայ 6. 20, Սերով-Փասա 12. 55,
Տալուրիկ 8, Անդրամիկ 11. 25, Պետ 24. Գոնարինէ 20, Եւս 8, Զաւո
26, Յասմիկ 8, Զայալանց 214. 50, Ն. Ն. (տուզանք) 500, Հանգանա-
կած հարամանիկում 2. 22, Եւս 11. 70, Եւս 36. 71, Նոյեմբ. 24 Անդ-
րապ. Ի. Էնքակ-է տած Երեկոյից 170, Հանգանակուրիբն հարա-
միկում Հրայրի միջ. 15. 10, Սերով-Փասա խ. տած Երեկոյից 71.53,
Կայծակ խ. նւէր 5: ԳԱՐԻԱ. Ենթակ. հանգանակուրին 69. 50, Եւս
անդամանիար 70. 50, Եւս 10, Եւս Վասակ խ. 79, Եւս նւէր մի հաս
„Մարտինի” հրաց. 10 հաս փամփ. ՍԱՀՄԱՆԱԲԵՐԻ ԵնթԱԿ. 30.;
„ՈՍԿԵԾՄԱՅՐԻ” ԵնթԱԿ. 2 անդորրագրով անդամանին. յունիս-սեպտ.
Կապոյս բերդ 56, Սարավի 19. 50, Ռեսունի 62, Զէյրուն 56. 50,
Հրաբուի 13. 85, Բաքըրի 32, Արդունի 17, Եւրադ 18. 25, Կայծակ
34. 50, Հրադաց 28. 44, Անդրամիկ 36, Գալիք-Ըէկ 19. 80.; ԱԼԱԶ.
ԵնթԱԿ-է նւէր սացած 500 հաս N° 1 ա. ՄԵԵՂԻ հայերից հաւաքած Կա-
րօյի Միջիպալնիւրատուներն են՝ Վ. Տ. Յ. 100 դրան, Դ. Տ. Տ. 50, Օսարիկ
60, էն օր. 50, Գ. Պետ. 20, Գիլական մանուկ 61, Կ. Հ. է. Դ. 70, Սպոդ
60, Յ. Բաղ. 30, Տ. Քոչ. 30, Պ. ջան 10, Ա. աղ. 30, Ա. Տ. Յով. 10,
Ե. Դր. 200, Պ. Գե. 80, Կ. Գ. 30, Անօմիմ 30, Ուն 80, Ա. Մի. 200,
Շանի 20, Ասգ. 30, Յ. Յ. Հեռ 250: Գումար 2393 րուբի 82 կ.:
ԿԱՊՈՅՏ ԿԵՑԻ „ԱՆԱՐԱՍ” ԵնթԱԿ. 1904 հոկտեմբերից սկսեալ
մինչև 1906 յունաւարի 10-ի բոլոր լոմերից սացւած է ամսավիար
870. 44, Տուզանք Վաճի գիւրում 31, 1905 եւ 1906 Հրօնենէի տօն-
րին հանգանակած 190. 25: Գումարի է 1091 ր. 69 կ.:

ԿԱՐՄԻՐ-ԺԱՅՆ ենթակ. է 1905 թ.՝ Անդամական Կարմիր ժայռ. լս. 178, Առաջի բայլ լս. 72, Առաջի յոյս լս. 4, Կարմիր Խաչ 71, 50 Ղարավճ. Վրձ. Վահ. 15, 35, Անդրան. Ալիք. Հրայր. 22, 15, Նևր-Եր անդորրաց. Կարմիր ժայռ 450, Ն առանց անդ. Կարմիր ժայռ. 455, Ն Երկու անհատից 500, Աւետիմից Կարմիր ժայռ 168, եւս Առաջի յոյս 24, Լւս Առաջի բայլ 43, 65, Համերգից 21, Տուքանի 16, Կրթերից եւ Ակարեներից 32, 75, Խախած իրենից 194, Խնջովից 29, 21, Վիհանկախաղից 3, 15, Այլ եւ այլ 27, 20: Գումար 2340 թ. 63 լ.

ԳԱՅՆԻԱԾ ԳԱՅՆԱՔԻ Ենթակ. էից 1905 թ. հոկտեմբերից մինչև
դեկտեմբերի վերջը՝ հետևալ խմբերից՝ Հեռու 18, Առս երկար 16.30,
Մամիկոնեան 14, Հեռու 18, Առս երկար 16. 30, Մամիկոնեան 12,
Կայծակ 7, Հեռու 15. 50, Առս երկար 17. 30, Մամիկոնեան 18,
Կայծակ 7, Սուրբանդակ 5. 25, Առս երկար 131: 1906 թ. յունիար
1 ից ապրիլի 18^ա Հետևալ խմբերից Կայծակ 7. 50, Հեռու 16. 50,
Սուրբանդակ 3. 05, Մամիկոնեան 8. 50 Կայծակ 7. 50, Հեռու 18.50,
Սուրբանդակ 3. 05, Մամիկոնեան 10. 50, Քոյր իւ. Խանջանակած 71,
Երևանյալ 150, Ապառաամից 30, Մի ոմից 1, Տուգամի մժից 10, եւ
Կորաւից 6, Խնջոյից 35, Խորիուրդ մձից 30, նւէր Պ. Դ. 30: Գումար
733 թ. 85 կ.:

Անդանուր գումար 6559 րուբլի և 99 կրամել:

Պայմանագիրը կերպ պահպան

Պատրիճներ կմասնաշենք 1906 թվական